

КНИГОВИЩЕ

ЗА

ПРОЧИТАНЕ.

КНИЖКА II.

ГОДИНА I.

ВТОРАТА КНИЖКА ОБНЕМА ТЪЯ:

1. Народното наше просвѣтене отъ 1800 до 1874; 2. Разглеждане на пхтуванье около свѣта; 3. Разглеждане на Священа Исторія; 4. Оправяне на бащинъ языкъ за малкъ дѣца; 5. Ржководитель за основното учение; 6. За сладководието; 7. Животътъ на полето; 8. Пиренейски планини; 9. Исторія на желъзнитѣ пхтица и 10. Добавяне на Българско-Френскій Рѣчникъ.

Народното наше просвѣтене

отъ 1800 до 1874.

Едно врѣме, и то нѣ отколѣ, прѣди седемдесетъ и три години, ный са учахме да четемъ на пинакиди, сирѣчь на една четвъртита джбова джека съ опашка, на която наставникътъ или училникътъ нареченъ даскаль ни записваше съ ржка азъ буки, и слѣдъ изучването му той го истжргуваше и написваше буки азъ ба, и т. н. Наставниците ни сж были нѣкой старъ попъ или нѣкой нуженъ бѣлецъ. Ный сами запомнихме въ Котѣль одного съ една ржка и другито въ Тжрново съ единъ крагъ. Така единъ баща кога е искаль да заведе сына си на школото, което е было една черковна стая, издѣвалъ е самъ-си една пинакида, хващаль го за ржка и го завождалъ при наставникътъ. Школското плащане е было по една пара на мѣсець. Людието запомнили, че попъ Грудо въ Габрово три мѣсеца былъ джржалъ залогъ пинакидата на Петка Манафъ-тъ, че баща му не можаль да плати мѣеchnата цѣна. Ученикътъ като изучвалъ букваницитѣ на пинакидата, захващаль подырѣ да учи неалтырѣтъ, апостолѣтъ и най-сетнѣ наустницата, която е училъ само онзе и наустъ, който е щяль да стане попъ. Тойзъ редъ учене като е свжршевалъ единъ ученикъ, ако е можаль да записва само името си, то е было голѣма работа. Тжй е вжрвѣло до 1822. Слѣдъ това врѣме по гржцката размирица нѣкой учени Гржци, които сж искали да имъ бжде главата мирна, побѣгватъ отъ кждѣ Тесалиа и са пржстнуватъ по Българскитѣ градове като даскали за гржцкій езикъ; едни отъ тѣхъ за да има по-добра закрыля отъ тогавашнитѣ владыци сж надѣивали черното расо. Такъжвъ беше до насоро даскаль Иванчо въ Ески-Загора,

облѣченъ цѣлъ съ калуѣрски дрѣхи, имаше жена и дѣца, и не си хвѣрли ветата мазна калимавка докаѣ и са прѣстави. Тѣ грѣцки даскали сѣ прѣдавали само старо-елинскій езыкъ, който сѣ го прѣвождали по новогрѣцки на Бѣлгаритѣ, кога нѣи не сме разбирали нито единѣи нито другѣи, между това отгорѣ за много врѣме, както непрѣстайната кашка вода пробива камыкѣтъ, ти сѣ може да искарать нѣкои достойни учени Бѣлгари, които споредъ тогавашната полазица сѣ са наричали Грѣци. Въ 1828 избухнува Турско-руското воюване, и топѣтъ ако сѣ хвѣрлянето си затрива нѣколцина, той сѣ гѣрмежѣтъ си стѣбужда млозина заспали отъ дѣлбокѣи сѣни на незнаенето. Отъ тогава започнуватъ веке да са печѣтатъ Бѣлгарски книги въ Будимѣ и въ Бѣлградѣ най-много отъ прѣминалитѣ Бѣлгари въ Влашко, нѣ тѣ книги оставаха повечето да ги ядѣтъ мышкитѣ отъ нѣмане нито школа нито Бѣлгарски наставници, и пакѣ самѣ тамъ зората прошарва тѣмнината. Най-сетнѣ отъ Карѣмскѣи бой, Бѣлгарскѣи народѣ си направува веке вредомѣ по сѣчкитѣ градове школа още и по селата и са сдобива сѣ наставници Бѣлгари повечето учени въ Росѣа: различни книги започнуватъ да са печѣтатъ сѣ хиляди. Така отъ 1852 до 1874 е най-развиѣтенѣи перѣодѣ на нашѣто народно просвѣтене, прѣзъ който отгорѣ за двайсетъ години не сме направили нито една крачка на прѣднуване въ ученето. Дѣ ни сѣ списувачитѣ? Камѣ ни прозаритѣ? Дѣка ни сѣ пѣснопойцитѣ? Причина на това двайсетъ годишно дрѣмане сѣ школскитѣ ни книги, които сѣ написани на единѣ размѣсенѣ съ чуждо нарѣчѣе езыкъ, който народѣтъ не разбира; тѣ са прѣпечѣтватъ сѣкоя година като стереотипни безъ никакво оправяне, се едно както черковнитѣ книги въ Кѣевѣ, и днесъ полесно може човѣкѣ да измѣкне сѣ рѣка единѣ закованѣ гвоздей отъ вратњята на една кѣща, отъ колкото да накара единѣ прѣвождачѣ да извади отъ една школска книга рѣчи число, стойность, и др. т., и да намѣсти Бѣлгарскитѣ — брой, вредность, и др. т. Така единѣ ученикѣ са учи по тѣхъ книги тѣи да речемѣ машинално; той слуша отъ наставникѣтъ си уката и я прѣговаря и научава по напечатаното безъ да разбира рѣчитѣ камо ли и разумѣтъ, зато и сетнѣ като свѣрше сѣчкитѣ класове, тѣ думи изшукнуватъ изъ умѣтъ му; защото не сѣ втѣлѣпени тамъ както ониѣ, които е научилъ отъ бацитѣ си, та за това и той не може списа тогазъ нищо, нѣ че му не стига умѣтъ, или, че му не дохождатъ мысли, нѣ то е че нѣма въ главата му онова чукче, бащинѣи езыкъ, което прави думи што помысли умѣтъ. Кажете му да ви опише планината срѣщо Пловдивѣ, той ще земе перото и ще започне да мысли; той гледа въ умѣтъ си планината, высочината ѣ, широчината ѣ, стравнината ѣ, сѣчкѣи нейнѣ кроежѣ, той пакѣ не може нищо да напише, защото езыкѣтъ на който са е училъ не е былъ нито Бѣлгарски нито Руски, и отъ таково размѣсено езыкознаване, той не е можалъ да си направи никаква основа. Дайте му да ви прочете нѣколко реда отъ

Телемаха. Той ги прочита, той ги разбира шогодѣ пипешкомъ както слѣ-
 шитѣ прочитатъ испжналитѣ букви на една мѣдна плоча. Поньтайте го
 сетитѣ да ви испжлжува съ други рѣчи разумѣтъ на што е прочель,
 подырѣ и значенето на прочетенитѣ думи: приключене, считамъ,
 оросявамъ, и др. т., той и него на да ли ще знае, защо тукъ му
 не достига единъ лостъ, народній езикъ, за да поклати съ него сичко.
 Подайте му да ви разнови една буболечка, една насѣкомая, и да рас-
 каже сичко Български; той ще го направи надве натри съ изговаряне руски
 рѣчи, защото неговий наставникъ не са е погрыжилъ никогажъ да ги изды-
 рева между народътъ. Така съ единъ размѣсень съ чуждо нарѣчие езикъ,
 ний Българитѣ правимъ както една ниперушка, която вечеръ хвѣрка
 около пламыкѣтъ на свѣщта, за да намѣри тамъ свѣтлина, и най-
 сетитѣ изгаря отъ сжщій пламыкъ. Ний испхвѣрлихме псалтырѣтъ и на-
 устницата отъ школата ни, и нѣкои отъ насъ, безъ да гледатъ на чер-
 ковній законъ, прѣведоха ги Български, защото ги не разбираше на-
 родътъ. Що тжрсимъ днесъ въ черковнославянскій езикъ? Не ще ли рече,
 че са връщаме назадъ? Българскій народъ живѣе, той дума единъ живъ
 езикъ съ който си са разбира по междумъ, защо не отійдемъ между на-
 родътъ да изучимъ езикѣтъ му, нж го тжрсимъ въ черковнитѣ книги,
 които оставихме отколѣ за прочитане само за въ черкова? Защо у насъ
 ученитѣ толкосъ студенина кжмъ бащиній нашъ езикъ? Защо тжпчимъ
 сами толкосъ немилостиво тоязъ безцѣнь нашъ камакъ? Най-сетитѣ що
 бываше за единъ наставникъ лѣтемъ по врѣме распуез да отійде на
 нѣкое село да дѣха тамъ чистъ въздухъ и да събира за народній езикъ
 бѣлѣжки, които сж потрѣбни и на него сжщій? Тжкмо сега единъ по-
 казъ. Г. Ч. като даскалува дванайсетъ цѣли години въ село П. и двѣ
 години наредъ са скита нагорѣ надолу да събира народни пѣсни и притчи,
 най-подырѣ пакъ не можа да напише нито десетъ реда чисто Българ-
 ски: това не е ученъ човѣкъ, то е дърво нищяло. Нѣкои си отъ на-
 ставницитѣ намиратъ причини да са оправятъ за Българскій езикъ, че
 нѣмалъ Рѣчникъ, та за това не можле на него да прѣдаватъ уки, то
 ще рече, че тѣ днесъ са спомогатъ съ Рускїя Словарь или съ други
 думи да го кажемъ, тѣ ны учатъ нѣ Български, а, . . . А пакъ прѣди
 три години ний като напечѣтахме Български Рѣчникъ, кой го погледна?
 и до сега стои сичкїй неповжтнатъ, и може най-сетитѣ и да изгние на
 мѣстото си. Добри брацилници на татковншата ни! Нека дойдемъ сега за
 изричането на думитѣ и за правописането имъ. Човѣгъ съгледва, че Ко-
 прившанци, както сичкитѣ планински людіе, изричатъ по-остро или по-
 силно рѣчоветѣ и турятъ удрането на гласѣтъ повечето въ край думата;
 както: сивѠ, варевѠ, намѣсто: сїво, вѣрево. Тѣ иматъ още и мѣ-
 стна свойщина да изговарятъ буква ж като чисто а: както: пѣтъ, гѣ-
 ска, намѣсто: пжтъ, гжска. Така тѣ да изговарятъ да речемъ думи:
 зжлва, етжрва, трѣбува да кажатъ: зжлвѣ, етжрвѣ, или зѣлва,

етърва; тѣй изречени тѣя думи сѣ неразумливи на единъ Българинъ, зато тѣ трѣбува неизбѣжно да иматъ удриане гласъ врѣзь буква ж, и Копривчанци за да направятъ гласътъ на буква ж, ти приематъ, съ силата на езикътъ що иматъ, по-напрѣдъ тѣй нареченитѣ споредъ Грамматиката вмѣтти букви: **Л** и **Р** (защото въ едноеричнитѣ рѣчи тѣ вжрватъ слѣдъ буква ж и въ многеричнитѣ прѣди нея: тржнѣ, тжрнокопѣ), безъ което тѣ не можеха изрежътъ чисто ж, и за да стане рѣчта по-разумлива, казватъ: злѣва, етрѣва, намѣсто общото: зжлѣва, етжрѣва. Таковото изричане думи не е ветина останала отъ Старо-Българскій езикъ, както ще видимъ по-долу, нж една мѣстна свойщина на това село, сжщо тѣй както и Котлѣнци си иматъ тѣхната, та изричатъ: пжкѣ, гѣалѣ, намѣсто общото: пжтъ, дѣлѣ. Изобщо народътъ изговаря тѣхъ рѣчи тѣй: зжлѣва, етжрѣва; така стоятъ и въ сичкитѣ народни наши пѣсни споредъ долнитѣ покази.^{*)} Сега да съгледаме и имената на градоветѣ и на рѣкитѣ пжрвомъ отъ Тракія, ще намѣримъ села: Тжрново и Тжрничане; сетнѣ да минемъ отвѣдъ планината и тамъ ще видимъ сжщото: Тжрно, Чжрвеново, Варна, Гжрло (Дунавскій ржавѣ). Нека прѣминемъ отвѣдъ Дунавъ, дѣто сж останали въ Влашкій говорни езикъ нѣкои Старо-Български думи като запалени свѣщи надъ гробищата на прѣдѣдитѣ ни отъ които сега нѣма жива дыха, и тамъ ще срѣщнемъ истото изричане на рѣчетовѣ: Тжрговище, Тжргокукулѣ, Гжрла. Най-сетнѣ нека дойдемъ и до г. Миклошечевій Лексиконъ, който е изваденъ повечето отъ Срѣбски черковни книги; той има таковато рѣчи тѣй написани: злѣва, етрѣва, безъ да казва какъ сж ги изричали Българитѣ или Сжрбитѣ на вето врѣме; той джржи лексикографическія редъ на книгата си, зато пише: злѣва, крѣчма, ако и да са намиратъ нѣкои рѣчи въ черковнитѣ книги (въ Остромировото Евангеліе) написани и тѣй и инакъ, друго-яче той щеше са отмѣтнѣ отъ буквеній редъ, както ный го направихме въ Българско-Френскій нашъ Рѣчникъ. Друго, Евреитѣ и до ныйѣ пишеть рѣчъ ржшемеит, а изговарять жршемеит, една свойщина на старитѣ езици. По Тжрновскитѣ села нейдѣ казватъ: да играемъ на жрченици, намѣсто: на ржченици. Руситѣ при приемането на черковнитѣ книги отъ насъ, не оправиха рѣчъ грѣло на гроло, а на горло. И до сега повечето отъ насъ казватъ: замя, общо, кинига, сабя, намѣсто: змѣа, общо, кинга, сабля. Отъ тѣзь доводи що изброихме става явно, че и въ старо врѣме, ако и да сж писали тѣя рѣчи тѣй: грѣло, злѣва, етрѣва, тѣ сж ги изговаряли: гжрло,

*) Боли Яна бѣло гжрло,
Та не гжрло като гжрло
Ами гжрло злато зжрно,
Никой Яна не вѣрува,
Ни есекрѣва ни етжрѣва.

Милтана крави доеше.
Зжлѣи на чардакъ съдыха.
Иванъ Милтани говори:
Твои ли сж тѣе зжлѣи.

зжлва, етжрва, както и ный днесъ; защо и тогазъ имъ е идѣло мъчно изговорѣтъ на една зачената дума съ двѣ или три безгласни букви, зато сж турили и слѣдъ съкоя безгласна буква по единъ Ъ, който тогазъ е былъ гласна буква: тжй тѣ сж писали съмърѣтъ и сж изричали сж мж рж тж, намѣсто днешното смржтъ, и др. т. Това е малко нѣщо за единъ говорни езикъ, което са срѣща само въ нѣколко рѣчи, и които ный изброихме въ четвъртото си упжтване за Бжлгарскій езикъ. Иж работата е тамъ, че ный Бжлгаритѣ нече имаме сладкогласенъ езикъ и да бжде сгоденъ за говоренето и за пѣянето, защо човѣкъ мъчно може испѣя една пѣсенъ, която имваше тѣи думи: влжмяститѣ гржляни вгжнки; а пакъ въ говоренето трѣбува да си напжваме езикътъ повече отъ обыкновеното, както е дума възбржзо, и др. т., на кжео да речемъ, да сме загорци. Така по тазъ причина съкогажъ ще бждемъ и отдѣлени понѣ въ писмовнйи си езикъ споредъ такъвйи изговоръ рѣчи отъ нашитѣ братіа отвѣдъ Стара-Планина, които и до днесъ не примать таковото мъчно изричане и го наричатъ клинковски езикъ. Това изговаряне рѣчи си има и свое отдѣлно шарено правописане, споредъ което думи: пржтъ, кржвъ, вржвъ, са пишатъ тжй: прѣтъ, крѣвъ, врѣвъ; и Варна, Тжрново — Врана, Трѣново, че О не могло да бжде никогажъ слѣдъ а и ж. Една глупава неразборіа. За него правописане казватъ, че г. Д. Манчовъ е написалъ или по-добрѣ да речемъ прѣвелъ отъ Руски граматика за дѣцата. Горко му дошло, той не знае още що е граматика. Видѣ щемъ я. Колкото за сега, ный молимъ г. Манчова да не бжрка яко много малкитѣ дѣчица съ граматика, и да му кажемъ простичко, че дѣцата знаятъ отъ майкитѣ си много по-добрѣ Бжлгарска граматика отъ колкото той самъ-си, както сѣкйи може види отъ Оправяне на бащинъ езикъ, който, да са благодари на седемдесетъ и три годишното ни затичване, не е погоренъ отъ джбовата пинакида, която щеше уварди понѣ нашъта народность.

Разглеждане

на Пжтуванъе около свѣта, преведе отъ френски С. С. Бобчевъ. Цариградъ, въ Печатницата на Карапетровъ и Друж. 1873.

Между насъ Бжлгаритѣ има обичай, кога човѣкъ пжтува на джльгъ пжтъ и настане нѣкое дебело джрво орѣхъ, той са запира подъ сѣнката му за да си почине и сетнѣ изважда ножчето си та си записва името на стжмбельтъ му. Тоязъ обичай са зели и калугеритѣ за майка та записватъ съ една уречена отъ по-напрѣдъ цѣна имената на поклонницѣтъ по манастирскитѣ спонци. Що ли значи това? Каква пріетность, каква

облага, каква придобивка да си запише човѣкъ името на едно безъ същане дърво орѣхъ или на единъ неходеженъ манастирски спонецъ? То е едно желане на душата; ти, затворена въ тѣлото както въ една тѣмница, показва сама, че е безсмъртна; ти кани човѣка на вѣчни работи. Нж единъ народъ започне ли да са истапява и да са просвѣтява, той иска да направи по-добра работа за вѣчна споменъ; той желас да си види името напечатано врѣзъ една за облага на човѣщината книга; това е пакъ игра на душата, защо тя не приема да остави човѣка неразбранъ като добытакътъ. Нж книгата не е бездумна като дърво орѣхъ и манастирскій спонецъ; тя изпява, тя показва, тя издава, тя искава остроуміето или тѣпоуміето, знаянето или незнаянето на нейній направачъ. Подканени отъ едно таково душевно желане млозина отъ момцитѣ ни сж ся заловили да прѣвождатъ книги на Бжлгарски за народното наше просвѣтене, единъ отъ които е и г. Бобчевъ, който е прѣвелъ Пжтуванье около свѣта. А да са прѣведе една книга на другъ езикъ, трѣбува нѣкој да разбира добрѣ ако нѣ и двата, то пошѣ единый, сирѣчь оня, на който прѣвожда. Безъ да знае човѣкъ него, никогажъ не може сполучи въ прѣводътъ си, пѣщо, което са е случило и на г. Бобчева за Бжлгарскій езикъ. Г. Бобчевъ както сичкитѣ Бжлгари знае отъ народни езикъ само онова щото е научилъ отъ бацитѣ си, което не е доста за прѣвождане на другъ езикъ и най-вече за отъ единъ разработенъ отъ хиляди години както е френскій; защо негова мплость са е понудилъ да са спмага съ Рускій тѣй, щото неговата книга Пжтуванье около свѣта е станала шарена нито Бжлгарски нито Руски, както свѣий може види отъ тѣзъ покази извадени отъ 1-й до 26-й образъ:

Пжтуванье около свѣта, намѣсто: околоржеть свѣтътъ за щото околосвѣтъ на Бжлгарски ще рече: поврага.

«Искамъ, млади мои пріатели да направимъ едно пжтуванье, по едно голѣмо пжтуванье: да обыколимъ цѣлый свѣтъ.

Впрочемъ (?) вый не дѣйте са боя: тѣзи работа не ще е твърдѣ трудна (?) за насъ. Ный нѣма да са возимъ нито на пароходъ, нито на други нѣкои кола; ный ще си останемъ ей-предъ тѣзи столица (маса), и само ще разгледамы тѣзи голѣмытѣ карты, дѣто е обѣлѣжено течението на рѣкытѣ и положеніето на различнытѣ страны. Увѣрявамъ вы, то ще бжде твърдѣ забавно (?) за васъ.»

Това Бжлгарски е тѣй: «Момци или побратими! Авъ искамъ да отійдемъ да пжтуваме и то на джлго пжтуване, сирѣчь да обидемъ цѣлъ свѣтъ.

А пакъ вый не дѣйте са страхува, защо тазъ работа не ще е яко мжчна за насъ. Ный нѣма да ходимъ нито съ самоплувъ, нито да отійваме съ самоходъ или съ други нѣкои кола; ный ще си останемъ ей-тукъ прѣдъ тоязъ прѣстолъ, и ще разгледаме само тѣзъ голѣми харти, по които е забѣлѣжено вжрвежътъ на рѣкытѣ и мѣстата на

различнитѣ страни. Вѣрвайте, то ще бѣде едно прѣтно залхване за насъ.»

Мѣдни народы не може са рече на Български, че нѣма и народъ направенъ отъ мѣдъ както кѣшнитѣ сѣдове, а чхрвеникави като мѣдъ; любопытни, памѣсто: изгледни, защото работитѣ не обичать да питать; тѣ можтъ да сѣ за изгледъ; пространство, и просторъ; като всички тѣзи, дѣто гледамы, и като сичкитѣ тѣзъ що гледаме; младѣй ви разумъ, и слабѣй, защо разумтъ не устарява; отъ всички звѣзды; и отъ сичкитѣ звѣзды; подвижни, и мѣтливи или вѣрвежни; кълбо, и валякъ, защо сфера се нарича едно яко едностайно тѣло, на което сичкитѣ теглени линіи отъ центртъ на поврѣхнината да сѣ равни. Кълбото е меко тѣло, то се развива, неговитѣ теглени линіи отъ центртъ не сѣ равни на поврѣхнината му. Сѣнѣй, когото го не мѣрзи, може си настави единъ валякъ отъ волска козина, да я смачка испхрвомъ, сетѣ да я полѣе съ малко топла вода и да я възвива нѣколко пѣти; вещество, постоянно, и платъ, сѣкогажъ; благотворната, и добросторната; твърдъ, и твърдище; да слѣдва пѣти си, и да вѣрви по пѣттѣ си; противна страна; и пасрѣщна; увеличителни, и уголѣмнителни; пятна, и (черни) лѣпки; точка, и каша; нужно, и потрѣбно; жега, и горещина; сѣгласява, и сговаря; жители, и сѣдаци; движене, и вѣрвежтъ на земята; сѣщій Архимедъ не можа да повдигне земята; затѣнѣе, и затѣмняване, защо отъ пѣрвата дума разбирамъ нѣщо, което задъ менъ ни е; картички, и могилки; небосклонъ, и прѣдѣлникъ; занимавать, и захващать; горы, и планини; ископаемо, и ископателно, ако прилагателно е онова, което се прилага, защо да не е ископателно, което се ископава? полушаріе, кои ли сѣ половина шарени страни на свѣтъ? соли, и соль; растително, и трѣвно или на трѣвитѣ, защо и човѣкъ расте, та и той влиза въ растителната царщина: Расте ми Стоянь порасте; хлѣбны растенія, и житни растлци; лѣкарствени растенія, и былки: Калинка гжро болѣло, трѣгнали былки да берѣтъ; царство животно, и гадиска или живиска царщина; животно ще рѣче sociable; домашни, и кѣшни; дивы звѣрове, и звѣрове, защо нѣма питомци звѣрове; птици, и пилци; насѣкоми, и буболечки. Отъ 304-й обр. изобилно, и спорно; брѣговетѣ, и крайщата; мразоветѣ, и студѣта. Отъ 312-й обр. уважаема, и на почетъ; ризница, и чхруива; украшения, и накичване; ржководени, и улхтени, защо костинуркитѣ нѣмать ржцѣ да се водять за тѣхъ; инстинктъ, и самободъ. Тыя сѣ бѣлѣжкитѣ ни за прѣводъ Пѣтуване около света, отъ които нѣкои написохме и втори пѣтъ, защото сѣгледахме, че г. Бобчевъ не е прочиталъ и то що се е писалъ до нынѣ за Българскій езикъ. Ный не разровихме извѣтрѣ книгата, да не бы вкараме Дружина Печѣтарска въ разноски да я прѣпечѣт-

вать и втори пхтъ. Най-сетнѣ ный идемъ отъ страна на Българскій народъ да благодаримъ на г. Бобчева за грыжата шо е пріель да са заляга за народното наше просвѣтене, и да му напомнимъ штоо другъ пхтъ да познае отъ по-напрѣдъ по-добрѣ народній нашъ езыхъ, ако нека да сполучеца въ прѣводитѣ си. Да не забравимъ и това, че, когато въ Европа ученитѣ са грыжатъ за просвѣтенето на работницитѣ, между насъ Българитѣ са случеца насрѣщното: работници са грыжатъ за — ученитѣ, и това е достойно за голъма похвала на Дружина Печѣтарска.

Разглеждане

на Священа Исторія. Скратено извлѣчена изъ книгаты на вехтый и новый завѣтъ. Прѣведена отъ Хр. П. Марковъ. Издава Книжарницата на Хр. Г. Дановъ и С^{іе} 1873.

Прочете ли нѣкой прѣдисловіето на тазъ прѣведена Священа Исторія отъ г. Маркова, ще види, че тя е една книга много добрѣ списана и на такъвъ езыхъ штоо сѣвий селчанинъ я разбира, нж това е казано тамъ нѣ за Българи а за Руси, та човѣкъ са очудва защо г. Марковъ не е споменълъ нито бѣло нито черно за прѣводитѣ си и за езыхътъ шо го е употрѣбилъ и за кого. Види са той мысли, че единъ четникъ ще разбере сжщото и за Българскій прѣводъ, което не е никакъ така. Обыкновенено по селата са говори по-чистичко Български отъ колкото въ градоветѣ, дѣто Българитѣ сж размѣсени съ други народности, та г. Марковъ като Копричанецъ, ако вникнеше повечко въ работата си, можеше сполучи много по-добрѣ съ прѣводитѣ си отъ колкото сега; зато ный са понудихме да набѣлжимъ отъ тазъ Священа Исторія нѣколко оправени думи да бждатъ както показъ сѣвиму, който са заляга съ подобни работи.

1-й образъ. Скратено, н. сжсено, пхрвото ще рече: свжршено; Завѣтъ Българитѣ наричатъ вжикашень вхтъ на една вжща дѣто не хваща вѣтьрътъ, намѣто да каже: заржчване, поржчка, оброкъ или обрѣкъ и приживе; творене не е познато намъ, н. сторене; и свѣтъ станж, н. и свѣтъ са стори; мигъ е кореньтъ отъ говоръ миг)амъ и само нѣма значене, а кога е съставено съ име: окомигъ; тукъ можеше са каже мигнежъ, както: пукнежъ, мижешъ, а най-добрѣ е да са рече: въ едно мигпуване око; небо то, н. небѣто, сирѣчь което не е было; Господъ прави свѣта, н. работи; настанж прѣво утро, н. станж или сториса; Тржгнало момче Черпанче на джлга пхтя да иде; измина гора зелена, настанж поле широко; твѣрдъ, н. твжрдице; както отъ равни става равнище, тжй и отъ твжрди — твжрдище; наоколоврѣсть, н. око-

ловржѣсть. 2-й обр. Слѣдъ това Богъ водѣтъ по земѣтъ отдѣли, н. Слѣдъ това Богъ отдѣли водата по земята; растенія, н. раслѣци; да ни служатъ, (сѣ шо?), н. да ни слугувать, да ни сѣхъ потрѣбни; мѣсечина, н. мѣсець: Ясець ми мѣсець грѣше, грѣше; земныты звѣрове, н. звѣроветъ, защо небѣсни звѣрове нѣма; дыхане, н. дѣхане; Господъ извади отъ него (отъ тѣхрбухъ ли?) едно рѣбро, н. Госпедъ му извади едното рѣбро. 3-й обр. Живѣлище е направено накриво отъ г. Живѣль, както: училъ, училище, н. мѣсто живѣяне или сѣдѣчница, или както отъ играя става игрище, тѣй и отъ живѣя — живище; Рай за сладость (?), н. весель Рай: сурава година, весела година; които драго бѣше да глѣда човѣкъ, н. да ги глѣда човѣкъ; особено, н. лично, най-вече, отдѣлно; най-мѣдрото, н. най-остроумното: мѣдръ ще рече смиренъ. 4-й обр. Чювство, н. сѣщане; кождо Ты ми даде, н. която ми даде Ты; скръби, н. скръбъ, жалба, тѣга; болезнени, н. болки или болѣжъ. 5-й обр. Речей, н. вѣлчець; сѣ потъ на лицето, н. сѣ топътъ на; животното дръво, н. живното. 6-й обр. И добы много сынове, н. и му са добыха, защо Адамъ ги не добы; потомство, н. израждане, послѣдство; спротивъ, н. насрѣщомъ; стрѣбж, н. истрѣбж; нагоди си, н. приготи си. 7-й обр. по двѣ, н. по два; да ся носи изъ влѣнитъ, н. да плува изъ влѣмата; твари, н. сѣзданеа; тваръ са казва и товаръ: по двори ходи; Араратскыты, н. Араратски; да ся провиждать, н. да са глѣдять. 8-й обр. Вратника, н. вратнята; животни, н. гадни или живини; лѣжи, н. налита; прѣкратить, н. да са скѣжять, да са прѣкѣжнать; постави, н. тури, гуди; углѣднѣта, н. показнѣта; седмошарна, н. седембагринна; стлѣпотвореніе (?), н. правяне или сграждане кула; глѣбока старость, н. голѣма старость. 9-й обр. Възрастъ, н. врѣжеть, пора; прѣдпріятіе, н. прѣдпріимане; като не разбираха, н. като са не разбираха; ти ся принудихж, н. ти са понудиха; особна, н. отдѣлна. 10-й обр. Благотворителность, н. добросторность; благополучіе, н. честитость; сѣгласіе, н. сговоръ; противъ, н. срѣщо; на врага на, н. на врагътъ за; дозволи, н. даде воля; удома, н. удома си; доскача, н. долѣтява; развалини, н. развали; утроба, н. тѣхрбухъ. 11-й обр. Твърдость, н. якость, коравость; проказа, н. лепра, шуга; навѣдять, н. навидять; избавять, н. отѣрвать; и не Му помѣмра, н. и Му не помѣмра; седемъ сынове, н. седемъ сына; отечество, н. татковина, бащинѣа; изъ бащинѣата си кѣща, н. изъ бащинеското си огнище; защо дѣдо Авраамъ не е ималъ кѣща.

Това се тѣй вѣрви изъ сичката книга, на сѣкои чѣтыре петь реда човѣкъ срѣща една дума нѣ Българска, н. споредъ прѣдисловіето ѣ, то е направено да го разбира сѣки селчанинъ (ако може). Ный можахме да смѣтимъ още много покази, нѣхъ спрѣхмѣ са тукъ — едно да не

дотегнемъ съ множеството на четницитъ си, и второ — да остане мѣсто и за други подобни исторіи à la Mantschew, на и списане Книговище е още мъпечко за тѣхъ.

О п р а в я н е

на бащинъ языкъ за малки дѣца. Прѣва книга. Вторый дѣлъ — прѣва книга за учене слѣдъ букваря съ изображениа. Натѣмки (?) Д. В. Манчовъ. Пято издание. Книжарница на истія. 1874.

1-й образъ. Учебни потреби и играла, намѣсто: школки потребици и игралца; 4-й обр. Печево, нам. печень.

5-й обр. Бабина гоштявка, н. Гошявка у една баба, защо инакъ човѣкъ разбира, че г. Манчовата баба гошава; казала една гостенка, н. едната; казала друга, н. другата; съ што Господь далъ, н. съ щото далъ Господь.

7-й обр. Съчива и справы, н. сачева и потребици, статила или обсъдванана.

9-й обр. Волъ и орало, н. Волѣтъ и оралото (са разговаряли); рекль, н. рекль.

10-й обр. Пароплувъ, н. самоплувъ, както самоговъ.

11-й обр. Та забравила комкала ли ся, н. комкала ли са е, да ли са е комкала.

12-й Бурень са нарича видъ базунекъ и друга непотрѣбна трѣва. Тѣй казваме: пивата буренясала; затова лобода, киселекъ не сж бурень а варева; лъвъ, н. аслань.

13-й обр. Влѣкъ, н. вжлѣтъ; птици, н. пилци.

15-й обр. Трѣвопасны и плѣтоядчы животинчы, н. трѣвари и месари гадини или живини.

17-й обр. Лисица и зайче, н. лисцата и зайчето.

18-й обр. Чухалъ(?) и кукувица, н. чухалѣтъ и кукувицата.

20-й обр. Насѣкомы, н. буболечки; а бубулѣчка що е?

22-й обр. Бабата отговорила, н. баба му.

24-й обр. Растения, н. растлени, былки.

26-й обр. Вино и просо, н. виното и просото; ячмень и пшепица, н. ечемикѣтъ и пченицата.

27-й обр. Просты дръвие, н. диви дръвие.

31-й обр. Всичгы, намѣсто: ешкитѣ.

32-й обр. Ископаемы, н. ископателни; животини, н. добытакѣтъ не е ли живина.

33-й обр. Сборува, н. говори, дума; чясти на деня, н. дѣловетѣ на една депонощъ, както: крѣстонхтѣ.

36-й обр. На планинж, на планината; какво ще ми стори, н. що ще ми стори? Искараля си баба (Манчовата ли?) стадо на планинж, на зеленж трѣвж, н. Бабата си искараля стадото на планината, на зелената трѣва. И въ нар. пѣсни стои така: Заплакала е гората, гората и планината.

37-й обр. И завѣля бабж съсь стадото, н. и завѣляла бабата съ стадото ѝ; мѣдны, сребърны и златны парчы, н. чжрвеници, бѣлици и жълтици.

38-й обр. Настапжля Зима. Рѣката ся поледила, н. Зимата дошла, спустналь единъ студъ и рѣката замржзнала; Майка му му дума, н. Неговата майка му думала; мѣри отъ врѣмя, н. отъ врѣмето.

39-й обр. Лѣнивъ и прилѣженъ, н. Мжрзеливѣй и прилѣжнѣй; винарь, н. винарьтъ; поговорка (!), н. причта, аллегоріа.

41-й обр. Влѣкъ и лисица, н. Влѣкътъ и лисицата; начиналче, н. наченалниче; досрѣдалче, н. досрѣдалниче.

Отъ тѣъзъ забѣлѣжванеа що изброихме, човѣкъ съгледва, че на г. Манчова са е прицяло да исхвжрли отъ нарицателнитѣ имена ставицата съ която си са разбираме единъ другъ, та безъ нея ставица Бжлгарскій нашъ языкъ да остане като мржтви.

Ржководитель за основното учение.

Най-пжрвата и най-главната потрѣбность може да речемъ и длжжпость на единъ списувачъ или прѣвождачъ е безъ дума знаянето на оня языкъ на който списува, безъ него — той нали свѣщи на слѣпнитѣ, приказва слово на глухитѣ и сѣе жито по каманакъ. И наистина, главната помысль на една напечатана книга не е ли да просвѣтява народътъ? Каква облага ще види той, кога тя не е написана на неговѣй народенъ языкъ за да я разбира? По зла честь нашитѣ пжрви наставници ны поведоха по единъ кривъ пжтъ за ученето на бащинѣй нашъ языкъ; и днесъ намъ на учителитѣ са види криво да припознаемъ това наше побжркуване и да му намѣримъ единъ пристойни цѣръ. Както доводъ за казаната истина, ще забѣлѣжимъ тукъ петъ шесть думи извадени отъ списане «Ржководитель за основното учение Но. 2.»

Ржководитель не е Бжлгарска дума, нито е скроена по саморастнитѣ граматически правила на языкътъ ни, нито пакъ я разбираме; тя може да вжрви споредъ прѣведената отъ Руски Бжлгарска Грам-

матика на г. Радулова, а пакъ то намъ не е потребно. Българскій народъ намѣсто нея си има двѣ думи: ужитникъ и наставникъ.

Забавачица произлази отъ говоръ забавямъ retarder, което ще рече забавявамъ; тя има Български кроежъ, и значене на онова мѣсто, дѣто са позабавя нѣкой; не беше ли по-добръ да са тури школо или училища?

Възрастъ, намѣсто народното: връжъть или пора.

Въ което се (непрѣстайно ли?) добыва това учение. Споредъ насъ, дѣте само може са добыва, а учене са прѣима или са придобыва.

Развито дѣте може да бжде само онова, което е было повито, а въ такъвъ случай ный казваме: отворенъ човѣкъ.

Доплища може се рече за мѣстото дѣто доимъ кравитѣ, намѣсто народната дума: подойница.

Нѣ само ще го лишяваме отъ удовлетворението на любопытството; тукъ нѣма нито една Българска дума: това е Руски езикъ въ Български кроежъ.

Най-сетнѣ, ный молимъ Българскій ученъ свѣтъ да разгледа добръ реченото за бащиний нашъ езикъ, и комуто са стои да даде правда.

Господари! Въ старо врѣме людето навичевали богътъ на сладкумieto съ златна верига въ рѣцѣтъ му; тѣ искали съ това да покажъть че, човѣкъ да прѣкара или да наговори нѣкого, най-лесно може сполучи съ сладкумieto, нж за което е потребно езикътъ му да вхрви като остри ножици. Въ градоветѣ и най-вече въ Пловдивъ, дѣто сичкома сме дошли отъ околни различни мѣста и сме размѣсени съ други народности, бащиний нашъ езикъ са е похжбилъ; той не е онзе сжщій, който са говори днесъ по Българскитѣ села. Мисльта да говоримъ и да пишемъ сжщій и чистий Български нашъ езикъ е нова; тя не е още проникнала въ сърцето на сѣкиго отъ насъ. Зато ный рекохме да направимъ разговоръ за сладкумieto и да зададемъ за него два показа, които сж: 1-о Животътъ по полето и 2-о Пиренейски планини. Отъ тѣхъ ще види сѣкий какъ Българскій нашъ езикъ лесно са вгхва и са извива за сѣкоя една мисль, ако ще была и най-высока, още и да постигне на човѣка умътъ, че народний нашъ езикъ, ако са погръжемъ ный ученитѣ, може отгорѣ за малко врѣме да стигне за да са мѣри съ други езыци на истащенитѣ и образованитѣ народи. Нж нека си дойдемъ на думата:

За сладкодуміето.

Не трѣбува да мыслимъ залудо, че сладкодуміето е едно пусто искусство, което единъ сладкодумецъ борави да бирува на слабо то народно въобразене, и да обрѣща тжрговіа съ думитѣ. То е едно много тежко искусство, което е опрѣдѣлено да поставя наметь, да обюздева страститѣ, да оправя нѣравитѣ и навыцитѣ, да брани законитѣ, да унѣтева общитѣ размислеванеа, и да направи човѣцитѣ добри и честити. Колкото са напѣва единъ сладкодумецъ, толкозъ повече ми задава ядъ хвалбивостѣта му. Прилежѣтъ му, за да направи да са чудятъ съ умѣтъ му, вижда ми са да го прави недостойниъ за сѣкое почудване. Азъ тжрся единъ почтенъ човѣкъ, който дума за мене а нѣ за него си; който бѣдиѣе за доброто ми, а нѣ за неговата пуста слава. Човѣкъ достойно да са слуша е онзе, който употрѣбоява думитѣ само за мысльта, и мысльта само за истината и за добродѣтельта. Нѣма нищо по-кривогледно осѣвнѣ единъ комуто занаятътъ е да бѣде говорнигъ да прави съ думитѣ си онова, щото единъ быларинъ вѣрши съ лѣковетѣ си.

Азъ зимамаъ за сѣдници на това пытане сѣщитѣ идолопоклонци. Платонъ не дава воля, въ Народно управата си, за никаква свырня съ разгалени лидійски гласове. Лакедомонцитѣ отлѣчили отъ свырнята си сичкитѣ многосѣставни свырачни сачева, които сж могли да разслабавать сѣрцето. Сладкогласіето, което милкува само ухото е едно развеселяване на слабитѣ и мжрзеливитѣ човѣци; то не е яго достойно за една добрѣ просвѣтена народноуправа. То е само тогасъ добро, когато гласоветѣ му са сговарятъ съ мысльта на изричанеата, а пакъ изричанеата му да вдѣхнувать добродѣтелни сѣщанеа. Купонисането, каменодѣлането и другитѣ тжнки занаяти трѣбува да иматъ истата помысль. Сладкодуміето трѣбува, безъ омысль, да влазя и то въ сѣщото бѣлѣzene. Веселбата трѣбува да му са намѣсва само да направи насрѣшно тегло на лошитѣ страсти и да прѣдставя обычлива добродѣтельта.

Истинекій сладкодумецъ накичева словото си само съ благородни сѣщанеа, съ силни и равномѣрни изричанеа за онова, щото са затича да вдѣхнува. Той мысли, той осѣща, и думитѣ вѣрвятъ. Той не са дѣржи никагъ отъ думитѣ, ни думитѣ са дѣржжѣтъ отъ него. Единъ човѣкъ, който има яка и голѣма душа, съ каква и да е саморастна леснина да говори и съ едно голѣмо обучене, не трѣбува никагъ да са бои, че изричанеата му не достигать. Неговитѣ най-малки словца ще иматъ испрѣвни брѣзни шо чутнитѣ говорници не можѣтъ никогажъ да ги уподобятъ. Той не е никагъ робъ на думитѣ; той вѣрви право на истината. Той знае, че страстьта е както душа на говоренето. Той възлазя отъ край въ нѣрвата причина на платѣтъ шо иска да оправя. Той гужда тазъ причина въ истинната и канка гледане; той я обрѣща и възврѣща за да навыкне на нея своитѣ нѣяго прозорливи слушачи; той слазя до по-

дырнитъ сетнини съ единъ вжесечкъ и осѣтливъ редь. Съкоя истина е турната на мѣстото си въ изписане на цѣлото. Тя приготвева, тя води, тя подпират друга една истина, която е потребна за словото му. Това распоредане слугува да са отбѣгватъ повторенеата що може четникътъ са отжрве отъ тѣхъ; нж то неунищожава никое отъ повторенеата съ които е потребно да са възврща често слушачътъ въ оназы капка, която го прави да расправя самъ-си сичкото.

Трѣбува да му са показва често сетнината въ началото. Отъ това начало, както отъ срѣдулекъ, са распржестнува изясненето по сичкитѣ дѣлове на работата; сжщо тѣй както единъ кунписецъ туря въ таблицата си видѣтъ съ такъвъ начинъ, што само отъ едно мѣсто той раздава на сѣкій прѣдмѣтъ потребната му видѣлина. Сичкото слово е едно; то са смаява на едно прѣдложене турнато явно съ различни извиванеа. Тазъ единица на мисельта прави што да вижда нѣкой изъ единъ погледъ сичката работа, както човѣкъ вижда отъ общото мѣсто на единъ градъ сичкитѣ улици и сичкитѣ вратни, когато сичкитѣ улици сж прави, равни и еднакво размѣрни. Словото е разширено прѣдложене; прѣдложенето е скжсено слово.

Който не осѣща хубоостъта и силата на тая единица и на тоязы редь, не е съгледалъ нищо на видѣло; той е видѣлъ само тѣмнина въ Платоновата пещера. Шо ли щеше рече свѣтътъ за единъ архитектонъ, който не разбираше никаква разлика между единъ голѣмъ палатъ, на който сичкитѣ направи сж еднакво размѣрни, та правять едно цѣло въ единъ и сжщи планъ, и едно расхвърляно струпане отъ малки сгради, които не сж истинско цѣло, ако и да бждеха едни по други? Какво уприличене между Колизей и едно расхвърлено мложество неправилни къщя на единъ градъ? Едно списане има истинска единица, когато нѣкой не може нищо да му отжмне безъ да го неосѣче осѣтливо.

То има истински редь само кога нѣкой не може да му прѣмѣсти никой дѣлъ безъ да не отслабне, безъ да не затжмни, безъ да не побрка цѣлото.

Сѣкій списувачъ, който не гужда такъвъто редь въ словото си, нему не достига платътъ му; той има недотжмнена сладость и полвина дарба. Редьтъ е онова, което са намиратъ най-мжчно въ дѣянето на умъ-тъ. Когато редьтъ, правдината, силата и вжрлоостъта са намиратъ събрани, словото е петжкмено. Нж трѣбува човѣкъ да е видѣлъ сичко, да е проникналъ въ сичко и да е разбралъ сичко, за да знае опрѣдѣленото мѣсто на сѣкоя дума. Това е шо единъ отпустнатъ на въобразенето си говорникъ и безъ наука не може да распознае.

Исократъ е прѣтень, вджхувателень и ижленъ съ гиздавина; нж може ли нѣкой да го мѣри съ Омира. Нека идемъ подалечъ. Азъ не са боя да кажа, че Демостенъ ми са вижда по-горенъ отъ Цицерона. Азъ увѣрвамъ, че никой не са чуди на Цицерона колкото азъ го правя;

той пакичева сичко щото похване; той чини почетъ на говоренето; той прави думи за онова, що другъ незнаеваше да го направи; той има не зная колко вида умове; той е сжшо така вжсьгъ и вжрви сѣнїй пжть кога поиска да бжде; нж човѣгъ забѣлжва нѣкаква прѣмѣна въ словото му. Искуството тукъ е чудно, нж човѣкъ го осѣща. Сладкодумецътъ, като мысли за спасенето на народноуправата, не са заборава и са не отпущува никакъ за да заборава. Демостенъ са вижда да излазя извжнъ себе-си, и да не гледа друго освѣнъ татковината; той не тжрси никакъ гиздавината; той я прави безъ да мысли. Той надминува чуденето. Той употрѣбява говоренето, като единъ смиренъ човѣкъ дрѣхата си, за да са облача. Той гжрми, той спуща трѣскавици; това е единъ порой, който повлича сичко. Людїето не могатъ да го критикувать, защото сж привзети. Тѣ мыслятъ на работитѣ шо казва, а нѣ на думитѣ му. Тѣ го изгубвать отъ погледътъ си; тѣ сж замыслени само за Филипа, който обладава сичко. Азъ са смаевамъ съ двамата тѣзь сладкодумца; нж азъ исповѣдамъ, че сжмъ по-малко умилителенъ за безкрайното искусство и за многоприличното сладкодумїе Цицероново, отъ колкото за бжрвото простодушїе Демостеново.

Животътъ по полето.

Азъ джхамъ вече, азъ започнувамъ да са пораждамъ. Азъ опытахъ влянето на бащиното огнище; мжлчането на полето слѣзе малко по-малко въ сжрцето ми. Побратиме, саморастъта е добра; залудо нїй напущнахме нейното почитане и отдалечихме отъ нея желането си и ча-столибїете си; тя е милостива майка, сега нѣма шо да са стори освѣнъ да дойдемъ пакъ при нея за да ни отвори завчасъ пазухата си. Честитъ е който знае да опрѣдѣли животътъ си да я обыча и да я разбира!

Бжщата ми са намира наерѣдъ стравнината край голѣмата рѣка въ единъ малкъ кжтъ при тїя простички човѣци, шо може ги нарече нѣкой милички на небѣто. Азъ ви сжмъ приказвалъ за тѣхъ често; нж азъ сжщїй шо ли сжмъ знаялъ тогазъ? То е само кога нѣкой са завжрне подыръ много години отъ чужда земя, кога нѣкой е плакалъ и страдалъ на далечъ, шо обыча и цѣни татковината си. Ты не си видѣлъ никадѣ таквазъ хубава быстра студена вода, нито таквизъ дебели и хладни сѣнки; никадѣ ты не си видѣлъ толкозъ прїетни усамотени мѣста. Гоститѣ шо ги привлича това село лѣтомъ застаивать горѣ на манастирътъ, и не дохождатъ до тукъ, дѣто човѣгъ слуша само гжр-межътъ на водитѣ. Така подъ тоя слонъ баща ми е живѣялъ, въ тазъ валева на тоя долъ, подъ сѣнката на тѣзь држвїе, при рученето на тїя

быстри вълма. Животътъ му и смъртта му быдоха на единъ честитъ и разуменъ човѣкъ. Сжщо така и азъ искамъ да живѣя и да умрж. Това щото зная за човѣцитѣ и за страстта, доста ми е. Азъ не съмъ никакъ роденъ за тѣзъ бури. Азъ имамъ отъ баща си простъ вкусъ и миренъ самободъ; както него, азъ сжж си прѣмина днитѣ мирно и тихо. Пхтищата на свѣтътъ сж много мжчни; трѣбува, за да са джржи тукъ нѣкой правъ и якъ, да има единъ по-здравъ кракъ. Ако азъ, съ най-чисто сжрце и съ най-честни мысли, са плузувахъ още отъ пхрвата си стжпка, що щеше бжде кога останяхъ безъ срамъ и безъ свѣсть прѣзъ младостта си? Азъ загинвахъ тогазъ. Азъ са оттегливамъ на страна отъ сега безъ да ми е мило нито жално, отъ какъ го гледахъ много да го обычамъ и никакъ толкозъ да го не мразя. Азъ разбирамъ, че животнитѣ човѣци не одобряватъ таковато помысль, . . . Азъ зная, че единъ човѣкъ не са смѣта за нищо, ако нѣма нѣкое мѣсто. Нж ако ли пакъ ми е пріетно да не бжда нищо? Ако ли службитѣ ви не ма прѣлжстевать? Ако ма не е грыжа нито за мѣстата ви нито за почетта ви? Ако прѣдпочитамъ тишината а нѣ прѣпиринитѣ ви, почивката а нѣ размирянето ви и самотіата а нѣ праздницитѣ ви! Тогазъ животнитѣ човѣци, които не тжрпять да ги напуца нѣкой, наричатъ ви саможивъ и нехаренъ. Нека бжде тжй! тржнката е цвѣтнала, втичеата пѣять въ тржнакѣтъ, и коньтъ ми е тамъ, обюзденъ, обсѣдланъ, та ма чака. А пакъ погледни баща ми; той не беше нито кметъ нито прѣдставникъ, нито пакъ бирникъ въ село. Той не беше нищо освѣнъ единъ честитъ човѣкъ; нж, прѣзъ трийсетъ години, неговото доброчестіе пущаше зари както слжнцето по това поле. Не остана нито единъ кжтъ отъ тази земя щото да не бжде наичена и да не стане родлива. Той е насадилъ тия ржтлини съ лозя, посѣялъ е тѣзъ нивя съ жита, и посадилъ е въ тия градини овошкитѣ. Слѣдъ като е писалъ съ мотыгата и съ оралото пѣснопоенеа, които нѣма да са заличать, той почива съ миромъ подъ држвіето що е насадилъ, а селянитѣ го споменувать съ благочестіе. Такава е честта за която имамъ ревность; честוליбіето ми не отійва по-далечъ, и, колкото злочестно и да бжде, азъ са не окаевамъ за опытътъ що направихъ, защо го прѣдвидѣхъ още отъ колѣ и разбирахъ истинската помысль на ориенищата си.

Пиренейски планини.

Пиренейски планини съ Алпійски сж най-хубавитѣ прѣдѣли на Франца, и отъ най-высокитѣ вжрхове на тия две планински бжрда, човѣкъ може да съгледа петъ голѣми народа.

Въ Пиренейски планини, отъ Маладетта прѣдѣлникътъ се простира възъ две морета, на които възмата планската две крайща: завои Венера и носъ Хигера. Върховетъ на тия планини раздиратъ облацитъ; тѣхнитъ поли възспиратъ буритъ на Сръдиземно море и на Океанъ. Както въ Алпи, и въ тия планини има вѣчни ледници и гори отъ памтивѣка; и тукъ усамотеното на тѣзъ гори е бывало скривалища за вѣроисповѣдни тайни. Келтитъ и Галекитъ момци сж дошли тамъ да изучатъ мжлчливото имъ родословіе на идолопоклонскитъ богове. Навржхъ тия ледовити планини, въ тѣзъ раззеленѣли долове, въ раскладенитъ отъ бърза посрѣбрена вода дубравици, голѣмливото и практическото въобразене на ветитъ съдачи е турнало магическото навъртане на чудоситъ отъ самодивцината.

Въ най-хубавитъ мѣстоположена на тия планини, въ най-снотаетнитъ мѣста, боряцитъ на Галитъ сж дошли да сграджтъ вѣчнитъ си паметници, и да покажатъ първи добродѣлнитъ извори на банитъ имъ. Романитъ покорени отъ Готитъ, Готитъ отъ Арабитъ, и сичкитъ тия народи пропждени отъ Франкитъ, сж гонени тукъ отъ Карла Голѣмий и отъ неговитъ спаци, които при вжтуването си по тѣзъ диви скали, въ тия значителни клисури, сж са сбивали, за да обезсмъртятъ най-пуститъ мѣста съ кървави бойове. Какви славни сбжднуванеа за събиране още отъ памтивѣка! Народитъ отъ Африка и Азия да прѣминуватъ тѣзъ планини, сичкитъ гуди отъ Полунощ да ги застжпять, сичкитъ ти народи да оставятъ тукъ едно наслѣдство отъ слава, и тѣзъ вѣчни зидове, които са губятъ въ небѣто, да отдѣлятъ и да ставатъ най-сетнѣ прѣдѣли на два народа.

Науката съ най-чудеснитъ си тайни, и исторіата съ най-значителнитъ си съществности; поезіата съ най-небѣсенитъ си създанеа, и вѣроисповѣдането съ най-милата си и най-простодушната си вѣра, сж посветили тоязъ драсенъ саморастни паметникъ. Неговитъ годишнини са привжрзевать на сичко щото има благородно и умилно, юнашко и незлобиво между човѣцитъ. — Душата тукъ са отлжча отъ земята; въобразенето са изведига въ высочината на небѣса, както планинскитъ върхове що ги обнема, уголѣмява са съ прѣдѣлникътъ, който са раствари прѣдъ него, и са умножава съ безкраинитъ гледки, които са распростиратъ на неговий погледъ.

Най-чуднитъ различности, най-дивото нагласене поразяватъ едно по друго исчуденій погледъ, смаянъ отъ прѣлжстната хубость на доловетъ и на голѣмливата страхотіа отъ върховетъ, страшната граавина на тия планини, кривинитъ и завоитъ, които ги набрѣздяватъ, пропаститъ, които зѣятъ тамъ отъ сичкитъ страни, хжлмоветъ, които вардятъ мжлчливитъ имъ прѣходи, джлбовитъ пещери дѣто вѣтерътъ вѣе съ страшно бучене, пѣнятитъ порои, които са спущатъ отъ вржхъ скалитъ на расточенъ скокъ, нѣкогажъ сипкавъ както лазуръ що го отлжекува, съ една неокротлива немирность или съ едно подземно бухтене, на което ихтенето загинвавъ джжъ земѣ; тоязъ безпрѣдѣленъ амфитеатръ отъ скали безъ

брой, който, съ съкакви багрила и съ съкакви кроежи, са извдига отъ най-долнитѣ ржтове до най-непристѣпливитѣ вѣрхове; тѣи вѣчни ледове натрупани отъ вѣковетѣ, тѣзь мряморни пещери, и тѣи снѣгливи мостове, чудни игри отъ сланата; тѣзь езера дѣто огневетѣ на деньтъ са отхврълятъ съ едно прѣхубаво лжскане, тѣя безкрайни ливади, които по нѣкогажъ постилать высочината на планинитѣ, тѣзь увиснати гори, и тѣя нивя, които са люлѣять по височитѣ планински равнища; тѣзь честити долове, които са отварять ненадѣйно въ вѣрхлостѣта на скалитѣ; тѣи бистри извори, които текжтъ тихомъ подъ сѣнката на дрѣвието, на които листата закривать овчарьтъ и стадото му, и по нѣкогажъ и човѣка, на когото похѣбеній животъ въ градоветѣ иска пакъ нови сили отъ добросторнитѣ вѣлма на тѣзь мѣста, и нови душевни вѣрвежи за неговий умаламошенъ умъ, за неговото сѣрце, което не може найде осѣтливостъ и вѣра осѣвнѣ прѣдъ тѣя голѣмливи създанеа отъ Прѣвѣчна, дѣто сичко е различнообразно, живо, убагрено, голѣмствено, безкрайно, значително, както сичкитѣ голѣми работи отъ Бога!

ИСТОРИА

на желѣзнитѣ пжтища.

(Дѣря отъ пѣрвата книжка.)

Нж толкозь дѣйни и родливъ Стефансоновъ духъ не щялъ да спрѣ на единъ само прѣдмѣтъ. Стотини работници са затривали сѣроя година въ Невкастелскій рудникъ по причина на избухнуване запаленъ газъ, и значителни настели земя не могло да са раскопаятъ отъ страхъ на тѣ избухнуванеа. Георги измыслилъ едно фенерче съ което могло да са влѣзва безъ прѣмежде въ най-прѣмеждливи наскоро мѣста, и той правилъ самъ-си много пжти опытъ безъ да гледа загубването на животътъ си.

Това фенерче е наречено съ името на Дави единъ прочутъ химикъ. Безъ омысль Дави го е истѣжмилъ и можно е и да му е изнамѣрилъ причинитѣ въ сѣщото врѣме, кога Георги, по-неученъ, го е употрѣбувалъ. Една распалена прѣпирня станала за тояъ прѣдмѣтъ. Парламентътъ като издыривалъ срѣдствата за прѣварване на случкитѣ въ рудницитѣ, отсѣкалъ сѣдбата и разгласилъ Стефансона истинскій измыслевачъ на спомененото Давиево фенерче.

Стефансонъ е былъ единъ човѣкъ застоянъ и прѣдаденъ на своята работа както Брюнела, който, по врѣме сграждане на тунела подъ Темза, зарѣчвалъ да го събуждають сѣки два часа за да знае сѣкогажъ вѣрвежътъ на работенето; Стефансонъ са е погачвалъ по скелитѣ както най-сѣрчатий работникъ, зато и тѣи го тачили много.

Робертъ, достойнъ папослѣдникъ на неговото име, вѣрвѣлъ отъ

страната му; той са отличилъ пѣрвомъ отъ сграждането на желѣзній пѣть отъ Лондра до Бирмингамъ, и кога ударилъ сѣтившій часть за Георги, той задържалъ самъ-си прѣдимането на желѣзнитѣ пѣтица.

Най-сѣтиѣ Георги са отеглилъ на едно село, при Типтонъ, залагалъ са съ градинарщина и съ раскопаване на рудницитѣ, отъ които той е ималъ голѣма придобывка. Нж това не было самото му залагане; неговата любовь за учене са появила около свѣршакътъ на живѣянето му, както са была появила още и отъ испѣрвомъ: той приелъ да бѣде прѣдѣдачъ на едружаването за учене на работницитѣ отъ Бирмингамъ, и е водилъ тамъ прѣтътъ едно по друго както даскалъ и ученикъ.

Смъртъта го грабнала на седемдесетъ и седмата му година, когато неговото яко тѣлосъставяне са виждало да го остави, за да постигне и по-голѣма старость.

§ II.

Господари! ний изучиме исторіата на желѣзнитѣ пѣтица; ний видѣхме облагата щото сж направили веке и щото сж наречени да докарать въ бѣдността. Сега ще опишемъ статилата на тоязъ чуденъ дѣецъ за итащенето и образоването; ще изучимъ искуеното му сглобяване и напѣрѣдуването шо сж показали различнитѣ му видоизмѣненеа.

За да проумѣемъ силата и мощността на желѣзнитѣ пѣтица, нека разберемъ испѣрвомъ шо може стори единъ конь отъ срѣдня якость, кога са употрѣби на прѣнасяне по единъ обыкновенъ пѣтъ.

Единъ конь натоваренъ носи 100 килог.; вирѣгнать на нѣкоя кола, той кара 1000 килог., сирѣчь десетъ пѣти повече; а това умложене мощность става само по единъ добръ направенъ и заварденъ пѣтъ, на който за направата и прѣправянето сж потрѣбни доста разноски, и може да са искарватъ отъ нѣкоя отредена за това давань. Ако единъ конь, по обыкновенъ пѣтъ, кара десетъ пѣти повече отъ колкото носи натоваренъ, то по единъ желѣзенъ пѣтъ, неговата сила е одесетена, защо по единъ желѣзенъ коленикъ той кара 10.000 килог. А вѣрховата сила и мощность може стане само споредъ тия два начина: трѣбува щото пѣтътъ да бѣде на равнило и да бѣде тегленъ на конецъ или на права брѣзда. Причинитѣ на тазъ потрѣбность лесно са намирать. Нека ги изучимъ. По единъ пѣтъ, съ обыкновени кола, има две опиранеа да надвиемъ: тріенето на колелото по неравността по пѣтътъ. Ний не смѣтаме опирането на въздухътъ, шо са неосѣща на нѣ толкозь бѣржитѣ кола; ако има горнье и кривини или завои, опирането са умложавя много повече по желѣзній пѣтъ отъ колкото по обыкновеній. Опирането отъ околността на колелата, по обыкновенъ пѣтъ, е осемъ или деветъ пѣти по-голѣмо отъ колкото онова по остѣтъ. Турни сжщата кола по единъ желѣзенъ пѣтъ, на който поврѣхнината е еднаква и гладка, тріенето на остѣтъ остава истото, защото са дѣржи отъ начинъ направяне на ко-

лата; опирането отъ околността на колелата, насрѣщомъ, е до край унищожено; то е третината или четвъртината отъ онова по остътъ.

Отъ тази таблица човѣкъ ще проумѣе тѣжко тѣя разлики, по нѣколкото са изписа за влїянето на горньето.

Единъ конь срѣдня якость кара товаръ.

	по обикновенъ пѣтъ.		по желѣзенъ пѣтъ.		Изписане.
	килог.		килог.		
На равнило	1000		10000		10
На горње отъ 5 милим.	950		5000		между 5 и 6
— 30 —	700		1500		2 и 2 1/2
— 50 —	500		1000		2

Причината на това намаляване е сетнина отъ тежината, която прави да са дърпять назадъ колата. А колкото за оназь що става отъ кривинитѣ или завоотѣ, тя нѣма друга причина освѣнъ направата на вагонитѣ. Като срѣщнете обикновенитѣ кола съ онизъ що употрѣбавать по желѣзнитѣ пѣтища, ще разберете това нѣщо:

Обикновенитѣ кола съ четире колела що употрѣбавать по друмоветѣ иматъ заякнати или неходещи остї, около които са вжртять колелата; въврѣни въ сжщїй остъ, тѣ направувать единъ неравенъ брой кривини или завои около тѣхъ си; прѣднїй остъ може да са завжртява на сѣко промѣняване отъ потикѣтъ (отъ коньтъ), и заедното уштване на двата оста има сѣкогажъ капка сблизене въ срѣдулекѣтъ на кривината. Въ вагонитѣ, насрѣщомъ, колелата сж заякнати въ оститѣ; оститѣ като са вжртять въ главїни заякнати въ трупѣтъ отъ колата, дветѣ колела правять насилно истїй брой завжртенеа, и въ кривинитѣ, тїи ости, намѣсто да правять капка сблизене кжмъ срѣдулекѣтъ, оставать наспоредни или паралелни; тжї направенитѣ вагони не можть да са възвивать на забыкалянеата како сглобенитѣ кола, на които най-отдалеченото отъ срѣдулекѣтъ колело прави повече завжртенеа отъ колкото най-приближеното колело; колелата за да добавять разликата на извжрвенїй пѣтъ, сж насилени да са отплеснувать. Това е една голѣма мжчнотїа, а пакъ съ слободни колела въ остътъ и съ їмане капка сблизене ости, най-малката прѣчка по единїй коленикъ, рекнї едно камаче, спируваше едното колело, когато другото колело турнато въ сжщїй остъ, щеше си вжрви, и вагонѣтъ щеше са прѣкатури като остави коленицитѣ.

Отистина, желѣзницата на Со, въ Франца, на която пѣтомъ има кривини или завои съ много малки околности, употрѣбавя единъ другъ платъ, приличенъ на онзе отъ обикновенитѣ пѣтища; нж е дотрѣбувало, за да са държи тоязъ платъ по желѣзницата, да му одвоять направата съ такжвъ начинъ, што не можа да са намѣратъ нѣкои да го употрѣбять по други линїи.

Така придобывката на желѣзнїй пѣтъ по желѣзницата е да смалява опирането, да умложавя о десеть силата на потикѣтъ, кога той е

направенъ и на равнило и на права брѣзда; нѣ въ това само не стоять придобивкитѣ му; за него сѣщій е лесно да са употрѣби самоходѣтъ; чудовищенъ лостъ, на който прѣголѣмата бѣрзина ны остава да зимаме двацѣтъ и дору до двацѣтъ и седемъ левги пѣтъ на часъ, когато конѣтъ зима най-много четире левги въ истото врѣме. Тѣй самоходѣтъ може са употрѣби съ придобивки само по желѣзній пѣтъ: по обыкновеній пѣтъ той посрѣща много опиране, и на горнье, той едвамъ може са повлече; за неговото дѣржене сѣ потрѣбни прѣголѣми разноси.

По една желѣзница на равнило, единъ самоходъ срѣдния сила влече 57 ваг. теж. 570000 килог.

По обыкновено горнье отъ 5 милл. 27 — 270000

По горнье отъ 10 — 17 — 170000

— 25 — 7 — 70000

— 50 — 2 — 20000

Влиянето на горньето врѣкъ самоходитѣ показано отъ тази таблица прави да разберете, Господари, че остава да са расправи още една голѣма задачка. Рѣчѣта е да са направи една лека и мощна машина, която да може да прѣминува горньето, да изгубва малко нѣщо отъ силата си, и да минува лесно въ кривинитѣ или завоитѣ. Това намѣрване, което е мѣчно, и не е никакъ немощно, както четвѣртиницата отъ обрѣчѣтъ, ще обогати изнамѣрувачѣтъ си, зацо тя ще отбѣгва често въ могиляситѣ мѣста да са прѣсичать рѣтоветѣ, да са испѣлневатъ долищата, да са правять мостове, и тѣй ще намали много нѣщо разносикитѣ на желѣзній пѣтъ, които сѣ достигнали за голѣмитѣ линіи до 400000 франга за единъ километръ.

Млозина мислятъ че, ако машинитѣ самоходи не възлазять на най-голѣмо горнье, на това причина е що нѣмать залавяне, или да го кажемъ съ други рѣчи, колелата щяха са вѣртять на едно и сѣщо мѣсто безъ да напѣрѣднатъ вѣкъ много на горнитѣ стрѣвнини. Това е една побѣркана мисль, за която идемъ да я оправимъ. Самоходитѣ като сѣ сѣкогажъ, както са намиратъ направени днеска, много тежки кога сѣ яко силни, иматъ изобщо потрѣбното залавяне, за да употрѣбять сичката си мощность. То е съ отлѣчане само въ нѣкои странни случки що залавянето не имъ достига. Дойде ли нѣкой, да речемъ, да намѣри едно срѣдство една леснина да направи искусвено двоино или троино залавянето, то не ще веке дума за напѣрѣднуване, ако и въ истото врѣме не постигнуваше да смали тежнината на машината се като и задѣржи мощностьта.

Слѣдъ като уприличихме желѣзнитѣ пѣтица съ друмоветѣ, нека ги срѣщнемъ и съ вадитѣ: на малкитѣ бѣрзини опирането по вадитѣ е много по-слабо отъ коллото по желѣзнитѣ пѣтица. Тѣй, конѣтъ, на малкитѣ бѣрзини кара по обыкновенъ пѣтъ 1000 килог.

и по желѣзній пѣтъ на равнило и на права брѣзда . 1000 «

влачи по водата 30000 «

Бързината като са умложавя опирането нарастева по водата както и по желъзний пжть, нж то нарастева много по-бърже по водата отъ колкото по желъзний пжть тжй, щото на бързина отъ дванайсетъ километра на часъ, то е веке толгозь голъмо по вадата колкото и по желъзницата, а пакъ за по-голъми бързини то я надминува. Отъ това що казахме, виждаса, че вадата ужъ надминува желъзний пжть за прѣкарване на такава стока, що човѣкъ може да я прѣкарва полека-лека, стига само да я прѣкара економически. При това то не е никакъ тжй. Желъзнитѣ пжтища са надварять поносно съ вадитѣ за прѣкарване такава стока, защото тѣ употрѣбвяють единъ економически потикъ, самоходътъ, който до сега по вадитѣ както и по обыкновенитѣ друмове, човѣкъ не е сполузилъ да го употрѣбвява поносно.

Азь при това, както ви казахъ въ сетнѣшното разговаряне, вадитѣ напрѣднувать край желъзнитѣ пжтища, то е испжрвомъ защото тѣ вжрвять по мѣста дѣто желъзний пжть ги не гледа, и защото желъзний пжть, като има ещщественно мирна джржава, не ще да са залови съ плуването на борба, която можеше му бжде врѣдлива, ако и сетнѣ да излазяше той борекъ, и че той прѣдпочита да остави, поиѣ що-годѣ, на вадитѣ да прѣкарвать торъ и джрва, които щяха му бждать малко износени, и да заварди за него-си прѣкарванеата съ голъма бързина на пжтищи и на нѣща отъ голъма вредность. То е истина, отъ нѣколко врѣме насамъ въ Франца има въ употрѣбене по полунощнитѣ вадитѣ корабитѣ носачи, що вжрвять съ пара, нж надварването що правять на желъзний пжть не прилича яко да бжде прѣмеждливо.

Вадитѣ иматъ една голъма загуба наспоредъ желъзнитѣ пжтища, що стоятъ безъ работа по врѣме суша и студъ, когато желъзнитѣ пжтища работять сѣкое врѣме безъ да са спржтъ нѣкогажъ, ако ще и бжди снѣгъ, който може най-много да докара едно забавяне отъ нѣколко часа.

Желъзнитѣ пжтища сж направени съ единъ пжть или съ два пжтя. Ако иматъ два пжтя, което става много скжпо, тѣ отиѣватъ и дохождатъ сѣкогажъ отъ едно и ещщо мѣсто; ако ли иматъ само единъ пжть, той слугува отъ нѣмай-къдѣ на сичкитѣ вжрволицы и за отиѣване и за дохождане; дѣлбитѣ съ двойни пжтеове сж добавени за прѣминуването на вжрволицитѣ, който са кржтосовать, то сж хлбочни пжтеове, прилични на отдѣлитѣ отъ тѣснитѣ улицы, дѣто една по-голъма ширчина е оставена за минуване кола. Млозина людіе сж мыслили, че коленицитѣ съ едничьгъ пжть щяха бждать гледачница на най-чести и най-страшни съсипванеа; ный ще видимъ, Господари, кога дойде дума за злочестинитѣ, че въ Прусіа, дѣто желъзницитѣ иматъ само единъ пжть, злочестинитѣ сж быде по-малко бройни отъ колкото въ Франца и въ Инглитера, дѣто тѣ иматъ два пжтя. За да са отбѣгнувать злочестинитѣ, доста е да са примать нѣкои прѣдвареванеа.

Освѣнъ мѣстливата съ пара машина или самоходътъ, желъзнитѣ

пѣтица имать и други потици, за които ще кажемъ нѣколко рѣчи прѣди да дойдемъ на дума за най-харній потикъ.

Въжяна поднимачна наредба. — Една застояна заякната машина е турната на врѣхъ стрѣвинната и вѣрти единъ тѣпанъ около който са павива една ортома за която сѣ завѣрзани вагонитѣ за искачване на горѣ.

Въздушна наредба. — Въ Франца, отъ Пекъ до Сентъ-Жерменъ, надлѣжъ на пѣтътъ, е простнатъ единъ прѣголѣмъ улей, въ който има едно равномѣрно бутало. На врѣхъ стрѣвинната е турната една парява машина, която клати клималото и прави празностъ отъ прѣдъ на буталото; въздушното натискване отъ другата страна на буталото го тика на напрѣдъ, и то повлача съ вѣрвежтъ си една вѣрволица съ която е завѣрзана съ едно вертикално дѣржало заякната съ главината що я кара на назадъ, и са плузга въ единъ дѣлбей, който са простира по сичката дѣлжина на улейтъ. Дѣлбейтъ е захлупенъ съ едно захлупаче, което са отвара само да остави да прѣминува вертикалното дѣржало отъ буталото.

Употрѣбенето що сѣ направили съ тазъ въздушна наредба по желѣзній пѣтъ на Сентъ-Жерменъ е показало доста незгодности, было отъ голѣмата и цѣна, было отъ прѣвѣснущанеата на вѣрвежтъ що имать потребба отъ прѣправянеа, было отъ други нѣкои причини още, щото е дотрѣбувало да я напустнатъ. Днесъ още сѣ на мисель да развалять нея машина и да прѣемать мѣстливата или самоходтъ.

Теготене. — Повлечени отъ сѣщото си тегло, споредъ законитѣ на тежината, вагонитѣ, като са оставатъ на едно полегато равнище, щиха си извѣрвятъ пѣтътъ съ бѣрзината отъ една тонова валка, ако тѣхната чаврѣстина не са умѣржаваше съ мощни обюздеванеа; това са извѣршева по желѣзній пѣтъ въ Франца отъ Сентъ-Етиенъ до Лионъ; Другъ пѣтъ по тазъ линіа, празнитѣ вагони въскачвали нагорѣ съ коніе, що ги докарвали пакъ, както въ Инглитера, съ подырията вѣрволица. Мѣстливата парява машина или самоходтъ днесъ намѣстева поносно тѣхъ пѣтници коніе.

Планове самотици. — На едно горње най-малко отъ два сентиметра, извѣнмѣрността на тежината може са употрѣби за да въскачва празнитѣ или малко натоваренитѣ вагони по единъ другъ наспоредъ пѣтъ, съ едно вѣже мѣтнато вѣзъ единъ голѣмъ скрѣпецъ загнизденъ на врѣхъ стрѣвинната. Сега не влазять яко въ потребба тия планове самотици по опрѣдѣленитѣ за прѣнасане пѣтници желѣзни пѣтица, по причина на страхтъ да не бы да са скѣсатъ ортомитѣ, нѣ ги употрѣбаватъ поносно при рудницитѣ и при фабрицитѣ и виднитѣ за прѣкарване произведенеа и платове.

Когато набрѣзденето на единъ желѣзенъ пѣтъ е вече свѣршено, остава още да са извѣрше насыпването прѣтъ, запаятскитѣ работи, мостоветѣ и др. т. Тукъ има прѣголѣми могили прѣтъ да са исвѣрля и да са прѣбарва; ако за тазъ работа людіето употрѣбываха коніе и

кола, трѣбуваше години, когато съ врѣмenni коленици и единъ самоходъ да вжрви малко по малко напрѣдъ по пхтьтъ що по-сетнѣ трѣбува да го извжрива съ сичката си мощность, тѣ влекхть съ чавржстина и економіа прѣголъми колчавини пржеть. Така самоходътъ спомага яко много за сграждането на желѣзній пхть както и подырь направата му за виждане облага отъ него. Често, намѣсто да прѣкарватъ на далечъ пржетьта, запрѣтнуватъ я отъ сѣкоя страна на пхтьтъ видъ насыпъ; при близната земя правять трапица, по занаятски да са рече заемни стаи; съ тазъ двойна наредба насыпъ и заемъ, лишитѣ са правять съ една чудна чавржстина. Нж, нека го кажемъ, тѣи заеми сж прѣмеждливи за общото здраве; трапицата са напжлневатъ съ вода и направять врѣдливи ради здравето блатица, отъ които вонешитѣ и прилѣчивитѣ испаренеа докарватъ нѣкогажъ най-голъми побжркуванеа въ въздухть на една цѣла земя. Тжй по врѣмето на сграждането изедно и на желѣзній пхть отъ Страсбургъ и на вадата отъ Мариа до Рейнъ, градецъ Лутцелбургъ видѣлъ отгорѣ въ шесть мѣсеца една трѣска и тежка болестъ да оттжмнува третій дѣлъ отъ народонаселеното. Истина е, че въ Франца за сграждането на Версайскій палатъ, паметникъ за гордѣливостъ нареченъ Царь на Слжнцето, изгубили си са животътъ още по-голъмъ брой души. Нж днеска, Господари, човѣкъ трѣбува да са покаже по-пистовенъ за животътъ на народътъ, и да желеа щото властьта или владането да насилева дружинитѣ да развѣтреватъ тѣхъ толкозь прѣмеждливи за общото здраве трапица. Нека добавимъ още, че, да са благодарни на съединенитѣ затичванеа отъ игиениститѣ и инженеритѣ, градецъ Лутцелбургъ е станалъ пакъ здравъ, щото людето не мржтъ веке . . . освѣнъ отъ старостъ, болестъ или злочестина. Дружинитѣ, въ тазъ работа ради заемъ, като хвжрлять на страна растливата пржеть, развѣтреватъ тѣхъ трапица съ посаждане в жрби.

Азъ ви казахъ, Господари, въ пхрвото си разговаряне, кога ви думахъ за общото вляне на желѣзнитѣ пхтица вржъзъ некуствата, че сж сторили да направи архитектурата едно голѣмо напредуване. Испытането на мостоветѣ, направени наречено за тья пхтица, ще ви покаже истината на увѣреното ми.

Изобщо, людето сграждатъ мостоветѣ отъ камыкъ, отъ расовець или отъ желѣзо. Въ Сиѣлени-Управѣ, правять ги отъ джрво, нж тѣ докарватъ много чести злочестини; зато, въ Европа, са намирать яко рѣдко или най-много сж само за нѣколко врѣме.

Най-высокій джговатъ мостъ е при Челчъ, въ Саксоніа; той има осемдесетъ метра высочина. По полунощій желѣзенъ пхть, у Франца, джговатій мостъ при Крейлъ; той има чотырсетъ и три метра высочина. Тойъ мостъ е най-забѣлжителній споредъ бжрвината на економіата за сграждането му; той е отъ вжрвовитѣ камыкъ. По линіата на Мулуза, мостътъ на Ногентъ прѣзь Марка, има чотыре джги отъ педесетъ метра

извиване; по истата линія, мостътъ при Шомонтъ, е сграденъ се отъ дѣланъ камыкъ и много е лекъ.

Споредъ единъ новъ начинъ поѣадене на даровита Роберта Стефансоновъ, сградили сж въ Инглитера единъ мостъ прѣзъ морскій рѣкавъ между Валисъ и сръдоморъ Англезей. Мъчнотитѣ да са надвѣятъ быле безмѣрни; дотрѣбувало щото спонцитѣ да сж отдалечени за да пуцать да прѣминувать корабитѣ, и една высочина за излазване равна насждѣ съ морското лице и мостното настилане, за да могътъ заминать прѣдшишкомъ два кораба, безъ да прѣчкать на борветѣ имъ и на вѣтрилата имъ сводоветѣ отъ джгитѣ. Робертъ Стефансонъ сградилъ четьре намѣтни спонца, на раздалечъ между имъ сто и четьрестъ метра, и като не можаль да употрѣби на една толкозь голѣма раздалечность, нито камыкъ, нито расовець, той измыслилъ улейнїй мостъ.

Както неговото име го показва, улейнїй мостъ е единъ улей отъ много яко и доста дебело жельзо, обграденъ извжтрѣ съ мощни жельзни обковаванеа, турнати вжзъ спонци. Вжрволицитѣ прѣминувать прѣзъ тоязъ улей както прѣзъ единъ тунелъ. Опнуването на тоязъ правокжтень улей са джржало съ вериги отъ расовець, които ги отмахнали на сетнѣ отъ какъ употрѣбенето показало непотрѣбността имъ. На тоязъ улейни мостъ сж направили и други истжжмяванеа: странитѣ му упразднили и ги направили на ржшетчени прѣбгради прозоряето. Тжй прѣобразенитѣ мостове са наричатъ днеска ржшетчени мостове.

Мостътъ при Кехль е сжшо тжй ржшетченъ. Основането на тоязъ мостъ было зададо голѣми мъчнотїи, по причина на безмѣрната бжрзина отъ теченето на Рейнъ. Тья мъчнотїи быле надвити съ една чудна дарба отъ г. Флеоръ Сентъ-Денисъ, главенъ инженеръ. Четьре намѣтни спонца отъ прѣголѣми камаци быле спуетнати въ една джлбочина отъ дваьсетъ метра на ходежни пѣсакъ; сграждането на сѣкїй единъ отъ тїа спонци е траяло около шесть недѣли, и цифрата за потрѣбнитѣ разности ще бжде и до сега една тайна на дружина Источна и на голѣмїй Баденски князь. Това е една горница на искуество изгледна да я изучи човѣкъ.

Американцитѣ, по-сдржжи отъ Френцитѣ, не сж са побояли да пусятъ вжрволицитѣ си по увиснати мостове, и кога поискали да съединять Сѣблени-Управи съ Канада, тїи проточили единъ увиснатъ мостъ, който е надлжжъ двести и четьрестъ метра. Сдржжна и страшна направа, тойзъ мостъ, безъ падварникъ, съединява наедно мощността на улейнитѣ мостове Робертъ Стефансонови и веригитѣ отъ жельзенъ тель Маркъ-Сегенови; той е заякнатъ на скалата съ педесетъ и шесть вжрзалки отъ жельзенъ тѣлъ. Тойзъ мостъ е одве или съ двѣ настели; по горнїй редъ минувать вжрволицитѣ; долнята настеля е единъ обыкновенъ пътъ. Съгледано е, че дваьсетъ брави говеда съ обыкновенъ вжрвежъ правили повече дѣяне по мостъ отъ колкото единъ самоходъ да влачи една вжрволица съ бжрзина четьрестъ километра. Направеното разлюля-

ване отъ еднопоздржното тупкане, было е причина за страшното съениване на Анжерскій мостъ, и познането на пытането е опрѣдѣлило, че никоѣ увиснать мостъ не можеше утрае на дѣянето отъ едно стадо говеда да е по мостътъ и да вжрви седемь еднопоздржни съ тупкане крачки на напрѣдъ.

Когато насыпването пржеть е веке свжршено, тогазь направяеть отъ сѣкоя страна на пжтьтъ по една брѣзда или вада и единъ насыпанъ съ камачета пжть да не полива мокрини, който да пуца стечната и дждовната вода да са истича безъ да разврѣди желѣзницата, и това прѣдвардене е неизбѣжно, както ще ви го покаже тая случка:

По Источната линія, въ Франца, до застанъ при Напси, были ископали брѣздитѣ тѣсни и недостижни; една страшна бура заедно съ единъ както изъ ржавъ дждъ и порой испжлнева крайпжтнитѣ вади и прѣобразява желѣзницата на едно прѣшироко блато; извжнредната вжрволица, като идѣла отъ Паризъ съ сичката си парява сила въ това блато, отплеснува са сто метра далечъ отъ единъ мостъ прѣди застанътъ; самоходътъ и четыре петъ вагона са строшавать о намѣтній спонецъ; по добра честь, не са наранилъ нито единъ пжтникъ, нито пѣкой службашъ; нж тазъ чудосіа безъ друго е длжна на една до край странна закрыля отъ Боже Прѣдвиждане, защото инакъ въ тія случаи нищо не можеше са отжрва отъ това сблжскане. При това, кога казваме, че никоѣ не былъ са наранилъ, думата не е права: единъ пжтникъ си строшилъ кракътъ; истина е, че той не поискалъ никакво плащане врѣда отъ Дружината, защото тойъ пжтникъ былъ мржтвецътъ на Вюртемберскій князь Павла, когото занисали въ челядната му гробница.

Коленицитѣ ги правили испжрвомъ отъ лѣяно желѣзо, та ставали много трошливи, Георги Стефансонъ поржчалъ да ги правяеть отъ исклепано желѣзо. Людјето са бояли, че раждата ще изида бжржѣ исклепаното желѣзо, нж опытьтъ е показаль, че тойъ страхъ е присторни; причина на това, видиса, е прѣминуването на вжрволицитѣ по коленицитѣ да испуща електрически бжрзеи, които прѣварвать прокисването или ржждясането. Тіи траяеть около десеть години; кога ги повжрнать пакъ на виднята, тіи сж изгубили една третиня отъ тѣхната вредность, и вжзь тазъ основа става мѣната между Дружинитѣ и Фабрикантътъ. Тіи нито отъ трошене нито отъ ржждясане са похжбявать, нж само отъ истриването.

Днесъ употрѣбявать изобщо коленици отъ два различни вида: коленикъ съ двойна или проста гжба, заякната на ширѣта съ една отъ лѣяно желѣзо възглавничка, и американскій коленикъ съ подкова, който са слага право на ширѣта. Отъ лѣяното желѣзо възглавничката е закована на ширѣта, и коленикътъ е сцѣленъ съ възглавничката срѣдствомъ единъ джрвенъ клипъ, що човѣкъ може го застѣгне или отмахне лесно, и който оставя да са промѣни, ако е похжбенъ. Американскій коленикъ е просто заякнать на ширѣта съ скоби. Той е мжченъ

за оправяне и промѣняване. При това, сетиѣшиій тойъз коленикъ е употрѣбенъ изобщо въ Германія, и людіето започнуватъ да го употрѣбаватъ и въ Франца доста много. Това произлазя, че желѣзницата тогаъз става нѣ толкоъз скѣпа както съ възглавничка коленицитѣ, още е и по-гладка.

Отъ прѣди нѣколко години праватъ по-добрѣ желѣзницитѣ като сбѣляватъ сложениѣ едно по друго коленици срѣдствомъ желѣзни връзки (класици), които сѣ турнати отъ едната и отъ другата страна и собрани съ помощта на желѣзни клѣчки прокарани прѣъз коленицитѣ.

Промѣняванеата на желѣзницата, показалкитѣ или ножицитѣ, често ставатъ причина ради злочестина. Зато много е потребно да сѣ расположени тѣ яко добрѣ. Сѣщо така трѣбува да са зима една отдѣлна грыжа въ отборътъ на ониъз, които ги дѣрпять (ножичари). Людіето искали щото тѣ да даватъ испыть. Ный вѣрваме, че трѣбува до край простичко да ги отбира нѣкой между най-харнитѣ и най-грыжовнитѣ работници, да ги распорѣжда яко добрѣ, и да ги не остави на това слугуване много врѣме. Вѣщитѣ и похватнитѣ човѣци, за да даватъ испыть, ще бѣдять много лошаи ножичари. Дѣрпането е една работа много простичка. Най-напрѣдъ отъ сичко трѣбува на ножичарьтѣ свѣршена тѣжмостъ и голѣма трезвина.

Дѣрвениѣ напрѣчници или плочи връъзъ които сѣ заякнати коленицитѣ сѣ дѣбови или букови; дѣбовитѣ траятъ около дванайсетъ години безъ никакво прѣправяне; буковитѣ може да достигнатъ петнайсетъ години, кога тѣ са прѣкаратъ по Бушеревій начинъ, сирѣчь да са напоятъ съ вода въ синъ камыкъ. Въ Франца, по полунощній желѣзень пѣтъ сѣ употрѣбили прѣди дванайсетъ години дѣбови по тоя начинъ направени напрѣчници, и наскоро изровили нѣколко, за да ги опытать; тиѣ быле така здрави както и по часьтъ кога ги нареждали по пѣтътъ.

Въ Америка употрѣбаватъ прѣголѣми вагони, които иматъ до осемнайсетъ метра дължина. Човѣкъ може прѣминува отъ единъ вагонъ въ другъ. Въ крайщата на колата има малки плоски стрѣхи отъ дѣто е влазтьт и излазтьт, покрити съ единъ сѣнникъ и свѣршени съ една желѣзна прѣчка. Пѣтнициѣ по врѣмето на вѣрвежьтъ може тамъ да пиятъ тюпюнь; нѣ мѣстото не е доста широко, за да може сѣдне нѣкой. Прѣъз зимата, вагонитѣ са топятъ отъ една пещъ. Нѣкогажъ въ Сѣлени-Управи въ вагоньтъ има и ходежни черпачници, и една отдѣлна стая за невѣститѣ. По нѣкои пѣтица за дълъгъ вѣрвежъ има отдѣлепа токо рѣчи така широки както сѣ въ Франца отдѣлепаата отъ прѣвъ редъ, на които сѣдалата сѣ отдѣлени съ такъвъ начинъ щото задницата може са прѣобѣрне. Тѣя сѣдала ставатъ така на сѣщи одарчета, на които човѣкъ може лѣгне да спи. Кolkото отъ страна на пріетността, американекитѣ вагони са прѣдпочитатъ безъ омысль отъ ингелизкитѣ и френекитѣ, нѣ тѣ са вдаватъ злѣ на голѣмитѣ бѣрзини и на потребността за слугуването. Потребно е голѣмъ брой човѣци да ги поте-

глевать, и човѣкъ е изложенъ съ тѣъ вагони да кара често безъ придобивка една прѣголѣма пуста тежина. Въ това народоуправно мѣсто само единъ редъ вагони, освѣнъ онизъ за Арапитѣ, които пѣтватъ заедно съ кучеата.

Въ Франца има три дѣла вагони. За отъ пѣрвѣй дѣлъ, дружинитѣ показватъ сичката железна сподностъ за да привлечатъ пѣтницитѣ, и тѣхнитѣ усилія клонѣтъ непрѣстайно да отдалечаватъ свѣтътъ отъ другитѣ два дѣла; така да ви напомня само единъ случай за подпорка на това увѣрене, щѣ ви доведѣ Дружина Орлеанска, която, прѣди нѣколко години, имала е хитра мисль да натѣчи слободно горниѣта страна на вагонитѣ си отъ вторѣй дѣлъ, що прѣдставяха отъ кѣмъ гѣрбѣтъ на пѣтницѣтъ една равнина наведена отъ горѣ на долу, което го уморяваше яко много.

Остане ли за вагонитѣ отъ третѣй дѣлъ, срѣщо несподността на които свѣтътъ са сѣрдише праведливо отъ край, мож да ви кажѣ, че въ тѣхъ е станало голѣмо напѣднуване съ много прѣсправянеа, ако човѣкъ ги мѣри съ опизъ що ги наричаха другъ пѣтъ бани. Тѣ быле до край отъ дѣрво, единѣ безъ сѣдала, другитѣ съ лавици безъ възглавница; сѣднатъ или исправенъ на открито небѣ, пѣтницѣтъ быль изложенъ на дымѣтъ отъ самоходѣтъ, на неговитѣ искри, на слѣнцето, на дѣждѣтъ, на снѣгѣтъ, и др. т. Властѣта оправила това злоструване съ искане штоо вагонитѣ отъ третѣй дѣлъ да бѣдѣтъ тѣй затворени и покрити както на другитѣ два дѣла. Въ Инглитера, лавицитѣ на вагонитѣ отъ третѣй дѣлъ сѣ прѣшироки кошеве въ които прѣнасятъ кучета, та вонятъ, и тѣхното квичене и лаене правятъ една свирня нѣ яко сладкогласна.

Вагонитѣ сѣ запѣгнати съ вѣгларици (тендери) и съ желѣзни вериги; сѣкѣй отъ тѣхъ има на крайцѣта си двѣ запушалки опѣдѣлени да отслабнѣватъ сблѣскването, което става неизбѣжно на сѣко спиране; и ако нѣвогажъ осѣтите въ вагонѣтъ нѣкое виене свѣтъ прилично на оноѣа штоо става отъ долошаването по морето, то произлази често отъ запѣгнуването на прѣчкитѣ и веригитѣ, които сѣбляватъ вагонитѣ, че не сѣ быле доста застѣгнати.

Цѣвѣстѣй самоходѣ Маркъ-Сегеновъ, който ще ви опишемъ сега, е, както сичкитѣ работи отъ даровитостъ, много простичко направенъ.

Прѣди това истѣкмяване, ветѣй ведѣрникѣ са топлѣлъ изъ отвѣнъ; горещинѣта, за да направи водѣта на пара, трѣбувало да прѣмине прѣзь обвивкѣта му, и да употрѣби износно колкото са може, странитѣ на ведѣрникѣтъ быле много тѣжки; натискването докарвало прѣстнуванеа; тоѣъ начинъ направа освѣнъ това е имала несподностъ да искарѣва малко пара, мѣненно сила за единъ телкозѣ голѣмъ трупъ. Задаѣтѣта за расправяне была тѣъ: да са направи единъ лекичѣкъ ведѣрникъ и между това да има една дебѣлина, както да го прѣдварѣѣва отъ прѣстнуването, и да прѣдстави най-го-

лѣма поврѣхнина за топлене. За да проумѣйте добрѣ потребността на тѣя исканеа, нека испытаме направата на веджрникътъ въ самоходътъ.

Той е единъ улейни веджрникъ затворенъ съ двѣ околчати плочи продупчени съ многобройни малки дупчици, такиви плочи що, къщцо, може ги уприличи пѣкой съ двѣ рѣшетки ради отпѣване; отпрѣдъ на веджрникътъ е турнатъ ковчегътъ за огжнътъ, огнището, затворенъ отъ долу съ единъ желѣзенъ стоборъ вжзъ който турятъ джрвата за горене прѣзъ една вратчка, която са намира изъ отзадъ на машината. Изгореній въздухъ, повлеченъ въ пещъта отъ смукването, прѣминува прѣзъ единъ голѣмъ брой цѣви отъ жжлта мѣдъ, на които крайщата са допиратъ съ продупченитъ по двѣтъ околчати плочи дупки, както казахме по-горѣ. Тѣя цѣви сж покрити и обыколени съ вода отъ сѣкоя страна; така тѣ прѣдставятъ една прѣголѣма поврѣхнина за топлене, искарватъ много пара и слѣдъ това и една безмѣрна сила.

Други, прѣди Сегена, сж оставали да вжрви водата въ улуцитѣ и топлений въздухъ около улуцитѣ; това е било едно срѣдство да са постигне голѣма поврѣхнина за топлене, нж водата е правила биборъ, който е заприщевалъ улуцитѣ и парата е излазвала мжчно.

Въ Маркъ-Сегеновиѣ начинъ, тѣя негодности сж отбѣгнати и една цѣва пукне ли са, тойзъ случай не спира самоходътъ; той има и неопѣливото прѣдимство да остави употрѣбенето на веджрницитѣ съ толковъ дебели страни що нѣма веке да са боимъ отъ пржстнуване.

Смученето или тегленето на пещъта искарва буйни и еднороджни бухтенеа, които може нарече нѣкой джхане на парявиѣ конъ; то е сетинна отъ парата, която, слѣдъ като е подѣяла въ буталото, издыша силно изъ една малка дупчица, и са изгубва въ въздухътъ. Това теглене само отъ топлій въздухъ, както въ обыкновенитѣ пещи, не достигало. Герги Стефансонъ измыслилъ и него теглене съ хвжряне пара въ пещъта.

Отъ 1829 нищо не е промѣнено въ испржвната направа на самоходътъ и тойзъ що работи днесъ е една Георги-Стефансонова и Маркъ-Сегенова работа. Нж людието сж му умложили прѣмного мощноста съ измѣняването на мѣркитѣ.

Тѣя таблица ще ви даде една мисль за мощноста му, за прѣдимството му и за напрѣднуването му.

	Тегнина на машината	Товаръ за каране.	Бжрзина на часть.	Топлево за горене на топлъ и на километръ	Поврѣхнина за топлене.
	— тонъ.	— тонъ.	— килом.	— килом.	— чет. метр.
Вети самоходи прѣди 1829	6	40	10	45/100	4
Ижрва цѣвяста машина . .	4½	40	23	20/100	13
Крамptonъ	28	100	80	8/100	98
Енгертъ	46	700	25	3/100	200

Така самоходъ Крамptonъ като зима 80 километра на часть, той може да извжрви 560-тѣхъ километра отъ Бѣлево до Цариградъ тжкмо за седемъ часа. Това не е самоходъ, то е страшенъ хвжркатъ змей!

Не е потребно да палитаме възъ тѣхъ цифри, които довеждатъ, че людіето сж постигнали да извжршатъ най-голѣма бжрзина и най-голѣма мощностъ съ най-крайній прѣдѣлъ на економіата.

За тарифитѣ, което е едно много съставено питане за да са раскаже въ нѣколко минути що ни оставатъ, ще ви*кажж малко нѣщо, то е що цѣнитѣ за прѣкарване сѣкогажъ сж вжрвѣли малко-по-малко на смаляване. Съ правъ разумъ, свѣтътъ намира още цѣнитѣ яко покачени; нж нека забѣлѣжимъ, че прѣкарването на стоката испжрвомъ е чинило 16 сентима тоннѣтъ за единъ километръ, и скоро е слѣзло на 14, 12, 10 и до 8 сент. Желѣзнитѣ пжтица сж имали ежщо тжй и инакви тарифи, сирѣчь споредъ прѣдаденій тонни брой отъ единъ тжрговецъ сѣкоя година на желѣзній пжтъ и споредъ раздалечѣтъ, нему могло да са направи едно смалене отъ казанитѣ испрѣди цѣни. Властѣта въспрѣла тая правдина ради тонній брой; ти я гледала като да докача придобивкитѣ на малкій фабрикантъ, комуто не могло да са направи смалене на цѣнитѣ за прѣкарването. Тая мьсль не е права; за да улесняватъ надварването, втората ржва тжрговци, ако искатъ да са опиратъ, могатъ да са сдружжтъ по между си; нж не е праведливо да са оттжмнува придобивката отъ това смаляване на голѣмитѣ фабриканти, както ще бжде и неправедливо да ги въспира нѣкой да употрѣбаватъ въ фабрикитѣ си машини, за да правятъ стоката шо малкитѣ фабриканти, безъ парява машина, я работятъ съ ржва. Най-сетнѣ, колкото изгледни и да сж пжрвата ржва тжрговци, тѣ не сж вредни за привлекателностъ; защото около тѣхъ са струпа мложеството и малкитѣ тжрговци, и то сж тпй, които плащатъ на тжрговіата разликата шо желѣзнитѣ пжтица нѣматъ воля веке да я направятъ на голѣмитѣ тжрговци.

Людіето быле прѣкалили, най-вече отъ испжрвомъ, прѣмеждето да са пжтува съ желѣзній пжтъ. Най-голѣмата лошавина на нѣкои злочестини, които сж са случили отгорѣ за малко врѣме слѣдъ отварянето на пжрвитѣ линіи въ Франца, быле улашили много свѣтътъ; нж тагиви лошави случки, благодарене на електрическій телеграфъ, не познатъ по то врѣме, и на истжжмяванеата шо е приелъ платѣтъ на желѣзнитѣ пжтица, не може да са сбжднуватъ веке, и ако човѣкъ смѣтне бройтъ отъ сбждналитѣ на пжтницитѣ злочестини отъ какъ са употрѣбыва парата за вжрвене на пжтъ, и ако ги срѣщне съ бройтъ на тѣхъ пжтници, той е насилень да припознае, че желѣзнитѣ пжтица сж отъ сичкитѣ срѣдства за пжтуване най-малко прѣмеждливи.

Тя цифри ще дойдатъ за подпорка на увѣренето ни.

Отъ начало на желѣзнитѣ пжтица, безъ да са смѣтатъ извжрденитѣ случки:

Въ Франца	1	пжтникъ	убитъ	отъ	1950000	пжтника.
или	1	«	«		930000	«
Въ Белгіа	1	«	«		885000	«
Бадень	1	«	«		17500000	«

Прусія 1 пѣтничкѣ убитѣ отъ 21400000 пѣтничка.

Съ френскитѣ самоплуви.

Отгорѣ за десетѣ години, 1 пѣтничкѣ затритѣ са пада на 355000 души.

Съ Френскитѣ кораби и ладіи

Отъ горѣ за четѣре години отъ 1500 кораба на 30000 души има затрито $\frac{20}{100}$ отъ пѣтничитѣ.

Човѣкъ може вѣрва, че дѣйцитѣ на жельзній пѣтъ най-изложенитѣ на злочестинитѣ сѣ онизѣ, които придружаватъ вѣрволицитѣ, това е една грѣшка; слѣдната статистика, сетнина отъ десетѣ години съгледване, извѣстява това:

6 или 7 механика или огнищаря убити отъ 700 или 800 души;

6 вардача или ножичаря врѣзъ спирамето на вѣрволицата;

11 брѣздаря.

Тии сетнѣшнитѣ, въ пристойната си служба, сѣ най-много изложени на злочестина; като прѣминуватъ пѣтътъ на подырията минута, за да направятъ бѣлѣзитѣ си, самоходѣтъ често ги настѣпя и ги смачкува.

Злочестината отъ която най-много са бои пѣтничкѣтъ, и за която мъсьльта са прѣдставя най-често въ въобразенето му, е срѣщането на една вѣрволица съ нѣкоя ненадѣйна спѣжка турната на пѣтътъ. Зато има млозина, които са затичатъ да измыслятъ срѣдство за изведѣжшно спирање на вѣрволицата, не можно пѣщо споредъ законитѣ на динамиката, ето какъ:

Изведѣжшното спирање на една вѣрволица кога вѣрви съ бѣрзина 60 километра на часъ, ще тласне пѣтничитѣ о странитѣ на вагонѣтъ съ силата на удрянето що става на одного човѣка кога падне отъ четвѣртій редъ изъ една кѣща по каменикѣтъ.

Ако вѣрволицата вѣрви съ бѣрзина 40 километра на часъ, изведѣжшното спирање ще направи истото дѣяне както падането отъ вторій редъ на кѣщата.

Зато не е потребно изведѣжшно спирање, а едно малко-по-малко и по-лека-лека спирање.

Между измыслевачитѣ на спирамето е прочутъ г. Геренѣ, който е намѣрилъ срѣдство за отбиване отъ немарането на заспалій ножичарѣ. Ако той вардачѣ не стегне завчасъ ножичитѣ или юздитѣ по знакѣтъ на механикѣтъ, който съгледва пѣкоя спѣжка по жельзницата, механикѣтъ срѣдствомъ Гереновій начинѣ, може самъ си да са спрѣ безъ да остави машината си.

Лошавитѣ случки можѣтъ да иматъ различни причини, иж счуиването на единъ коленикѣ или срѣщането на единъ добытакѣ, не докарватъ изобше никаква лоша случка. Людѣето попытали Георгя Стефансона, ако е прѣмеждливо да са срѣщне една крава по жельзницата. — «Отистина, отговорилъ той, то е много прѣмеждливо за кравата.»

До тукъ са свѣршева сказията ми. Така азъ направихъ разговорѣ първомъ за човѣка, сетнѣ приказахъ за неговитѣ работи жельзнитѣ пѣтница да обладаватъ едно по друго различнитѣ Управи въ Европа и въ полунощна

Америка; показахъ и тѣхното распростиране дору въ Азіа и въ Африка; тыя обладаеа на желѣзнитѣ пѣтица нѣмать такъвазъ сетнина както оназь отъ воюването, смъртѣта, запустяването, и сѣсипването на людіето; на срѣщомъ, тѣ докарвать миръ, благоденствіе и охалность! Свѣтътъ е укряивавалъ желѣзнитѣ пѣтица, че огаеявали добронравното напръднуване съ дѣянето на платното напръднуване; той казвалъ още, че тѣ быле и антихристи. Това е едно побжргуване и жалостно побжргуване! Съкоя мисль дохожда отъ Бога, и дѣдо Господь не е турилъ мисльта за желѣзнитѣ пѣтица въ умътъ на Георгя Стефансона и Маркъ-Сегена за да заджлбочжтъ земята въ черъ мракъ. Нѣ, Господари, желѣзній пѣтъ ще бѣде най-страшній врагъ на пустовѣріето, нж той ще е сжщо тжй и най-голѣмій проповѣдникъ за добритѣ правила на християніата! Нима сблизенето на народитѣ не е най-чудиото знаменоване на тазъ висока заповѣдъ Іисусъ-Христова: Обычайте са единъ другъ?

Има човѣци, които жалѣять ветото добро врѣме, когато людіето направили железни пѣтица. Колкото отъ моя страпа, азъ го не жалѣя. То вето добро врѣме е, Господари, когато ный синца сме быле роби отъ нестигане умъ, когато ный оряхме земята и жжнихме нивята даромъ, когато ный са главявахме ратаи на чужди врата за едно робе цѣна на година. Сегашното врѣме е много по-добро, споредъ мене, и, да са благодари на желѣзнитѣ пѣтица, на самоплувитѣ, на електрическій телеграфъ, на сичкитѣ тѣзъ гяволски измыслеванеа, споредъ нѣкои-си човѣци, бждното врѣме ще бѣде и още по-добро!

Добавяне на Бжлгарско-Френскій Рѣчникъ.

Бицинярь, м. un patriote.

Варево, с. l'égume sec. Сухъ черъ или бѣлъ бобъ и др. т.

Вѣтрила, с. м. les voiles. Триста гемѣи минжха съ триста бѣли вѣтрила. Нар. пѣс.

Вжгларница, ж. le tender.

Гакрылки, ж. м. Н. nat, l'élytre, м.

Остъ, м. l'ahe, м. Мл. ости, както: жѣбъ, жѣби.

Печень, с. м. le rôti.

Пивки, прил. potable, adj. — Отъ кое вино да ти дамъ? — Което е по-пиво.

Разливъ, м. le golfe.

Сажия, ж. la corde, le moule. Три сажни дърва изгори и товаръ бѣла борина. Нар. пѣс.

Самородни, прил. autochthone, adj.

Скороходъ, м. le courrier.

Статилá, с. м. les instruments.

Шестоликъ, м. le cube.